

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Міщенко Катерина Миколаївна

**КОРЕКЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ О. В. Лобова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної і
початкової освіти

«25» листопада 2021 року

Виконавець

_____ К. М. Міщенко

«25» листопада 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	6
1.1. Проблеми корекції пізнавальної діяльності учнів у контексті педагогічної науки.....	6
1.2. Сутність і особливості пізнавальної діяльності та її корекції в учнів початкових класів	15
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	27
2.1. Методичні аспекти застосування музичного мистецтва для корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів	27
2.2. Музичні ігри як засіб корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів	35
2.3. Музикотерапія та музичний фольклор як засоби корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів.....	42
Висновки до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	53
3.1. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів	53
3.2. Перебіг і результати формувального експерименту.....	59
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми. Згідно з чинними документами в галузі освіти (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція Нової української школи тощо), пріоритетними напрямками діяльності сучасної початкової школи є впровадження в освітній процес особистісно орієнтованого та компетентнісного методологічних підходів. Їх реалізація передбачає повноцінний розвиток пізнавальної діяльності учнів, а також її своєчасну корекцію, ефективним засобом чого є мистецтво, зокрема музичне. Педагогічний потенціал музичної освіти є підґрунтям для розвитку пізнавальних умінь і навичок, культурної компетентності й творчих здібностей учнів, формування вмінь «спілкування» з творами мистецтва, розширення спектру емоційних вражень тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку пізнавальної діяльності й пізнавальних інтересів учнів присвятила наукові пошуки Є. Баранова, Н. Бібік, Д. Ельконін, І. Лернер, Г. Щукіна, Ю. Гільбух, С. Максименко, С. Нагорна, О. Савченко та ін. Питання музичного навчання розроблялись у працях В.Верховинця, Н. Георгян, Н. Гродзенської, Ж. Далькроза, З. Кодая, К. Орфа, В. Шацької, Б. Яворського та ін. Системи музично-естетичного виховання українців розробляли вітчизняні вчені-педагоги О. Лобова, Л. Масол, О. Ростовський та ін. Окремо варто зауважити роботи С.Руденко та В. Рагозіної, присвячені розвитку пізнавальної діяльності та творчості дітей засобами музичного мистецтва та у процесі музичної діяльності. Гру як засіб розвитку пізнавальної діяльності учнів опрацьовано в роботах О. Аніщенка, І. Підласого, Я. Король, Н. Кудикіної, Л. Варзацької та ін. Види ігор та методики їх використання на уроках мистецтва дослідили О. Аліксійчук, Л. Кондратова, О.Лобач, М. Шуть та ін.

Проте поза увагою дослідників залишилися вагомі аспекти означеної проблеми: структура, зміст, умови ефективного використання музичного мистецтва, визначення рівнів сформованості пізнавальних інтересів

молодших школярів. Актуальність зазначеного напрямку зумовила тему нашого магістерського дослідження: *«Корекція пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів.
2. Теоретично обґрунтувати методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва (зокрема музичних ігор, музикотерапії, музичного фольклору).
3. Уточнити критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів.
4. Експериментально перевірити ефективність методичних основ корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

Об'єкт дослідження: процес корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Предмет дослідження: методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження – з метою визначення її теоретичних основ і стану розробленості; теоретичне моделювання – з метою визначення критеріїв та показників оцінювання досліджуваного феномену; класифікація – для угруповання методичних основ формування досліджуваного феномену; *емпіричні:* педагогічний експеримент – для експериментального дослідження ефективності методичних основ корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва; *методи математичної статистики* – для обчислення здобутих даних експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів: розроблено методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкової школи; уточнено основні поняття дослідження, критерії та показники сформованості пізнавальної діяльності; подальшого розвитку набули засоби музично-мистецької корекції пізнавальної діяльності дітей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання матеріалів роботи педагогами початкової ланки навчальних закладів різних типів, батьками, студентами педагогічних вузів спеціальності 013 Початкова освіта.

Апробація результатів дослідження та публікації. Основні положення та результати дослідження обговорені на IV Всеукраїнській науково-практичній онлайн конференції «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій», присвяченій 20-ій річниці кафедри дошкільної і початкової освіти (27.11.2020 р., м. Суми), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28.04.2021 року, м. Суми) та висвітлені в публікаціях:

1. Міщенко К. Музика як засіб корекції розвитку молодших школярів у процесі пізнавальної діяльності. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти - 2021*: збірник статей молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 181-187.
2. Міщенко К. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі музично-творчої діяльності на уроках мистецтва. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти 2021*: збірник статей молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 187-192.

Структура та обсяг роботи. Робота містить вступ, 3 розділи з висновками, висновки, список використаних джерел (77 позицій) та 6 додатків; у тексті представлено 2 рисунки, 5 таблиць. Загальний обсяг роботи 94 сторінки, основний текст 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Проблеми корекції пізнавальної діяльності учнів у контексті педагогічної науки

Демократичні засади Української державності посилили увагу до проблем дітей з особливими потребами, оскільки основою любого навчання визнано гуманістичні підходи, підвалинами яких є принципи:

- природної соціалізації (навчання й виховання дитини з психофізичними вадами без відриву від сім'ї);
- вибору батьками форм і видів майбутньої освіти;
- фінансування не школи за надані психолого-педагогічні послуги, а дитини, яка їх потребує, з тим щоб форму, рівень і діапазон послуг обирали її батьки з метою успішної адаптації та майбутньої соціалізації.

Проблеми корекційної спрямованості навчання були актуальними і раніше, проте нові виклики у формі дистанційного навчання, завантаженості дітей різними видами візуальної інформації, локдауни, спричинені поширенням небезпечних вірусів виносять цю проблему на нові рівні. На різних етапах розвитку педагогіки науковці та практики мали відмінне трактування сутності корекції, мети та змісту корекційної роботи з дітьми початкової ланки школи. Пошуки оптимальних шляхів її реалізації, удосконалення існуючих форм та методик спеціального навчання, розробка нових корекційних технологій стає досить актуальною проблемою XXI сторіччя.

Проблема корекції в історії педагогіки розглядалась багатьма вченими, причому стосовно роботи як з розумово відсталими, так і зі «звичайними» дітьми.

Проблема корекції нині потребує ґрунтовного історичного аналізу, узагальнення термінологічного апарату, а ефективна, виважена та конструктивна діяльність вчителя неможлива без оновлених методичних розробок, що є відповідними до запитів сучасного суспільства.

Словник іншомовних слів визначає поняття «корекція» (correction) як слово латинського походження, що буквально означає «виправлення, поліпшення чогось» [34]. Таке ж визначення зазначене і у Тлумачному словнику української мови.

Кембриджський словник визначає термін як зміни, внесені в щось з метою виправлення чи поліпшення, або ж дія по внесенню таких змін [64].

У педагогічних словниках термін подається в іншому контексті. С Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» визначає: «Корекція (від лат. – виправлення, поліпшення) в спеціальній педагогіці – виправлення (часткове чи повне) вад психічного або фізичного розвитку в дітей, порушення тої чи іншої психічної функції в дорослих. Конкретна мета й завдання К., а також методи і прийоми корекційної роботи визначаються в кожному випадку видом порушення розвитку та індивідуальними особливостями дитини [16, с.170].

Психологічна наука частіше використовує термін у поєднанні, а саме як «психокорекція». За Вікіпедією психологічна корекція (психокорекція) – це доцільно організована система психологічних впливів, спрямованих на зміну визначених особливостей (властивостей процесів, станів, ознак) психіки які грають важливу роль у прояві хвороб, у їх патогенезі [62].

Деякі автори розглядають психологічну корекцію як спосіб профілактики нервово-психічних порушень в дітей (А.С.Співаковська). Інші розуміють її як метод психологічного впливу, спрямований на створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу дитини (Г.В.Бурменська, О.А.Караванова, А.Г.Лидерс).

Основою для психокорекції особистості психологи визначають різні фактори, як то проблеми самооцінки; відчуття внутрішнього дисбалансу; страхи втратити контроль над собою у разі песимізму й депресії; психокорекції накопиченого роздратування і агресії; психокорекції емоційної гіперчутливості або навпаки, алекситимії; психокорекція страхів і тривог; подолання кризи в розвитку (вікові, особистісні); супровід адаптації; сімейні ситуації; психосоматичні проблеми; корекція розладів дрібної моторики і нервового напруження; виховання терплячості й акуратності; формування самовпевненості на основі спокою і стимуляції творчого потенціалу [1, с.81].

Проте, перелік означених проблем вказує на те, що це сфера суто практичного психолога. Психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини з допомогою спеціальних заходів психологічного впливу [1, с.13].

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблема в основному вивчалась в розрізі корекцій складних порушень розвитку, обумовлених здебільшого фізіологічними та анатомічними особливостями дітей. Тому і більшість робіт присвячено принципам корекційної роботи з розумово відсталими дітьми (Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Баудіш, О. Ковальова, О. Хохліна). М. Матвєєва, С. Миронова розкрили специфіку реалізації принципу індивідуального та диференційованого підходу до дітей з вадами інтелекту в процесі навчання. Бондар В., Дульнєв Г., Вавіна Л., Капустін А., В. Синьов, О. Хохліна та інші досліджували питання корекційної спрямованості окремих навчальних предметів. Найфундаментальніші розробки в цій галузі в сучасній українській дефектології здійснені В. Синьовим, який сформулював сутність, принципи, педагогічні прийоми корекційної роботи з розумово відсталими дітьми, охарактеризував умови належної корекційної роботи в допоміжній школі, дослідив і узагальнив теоретичні та практичні аспекти корекції інтелектуальних вад в учнів допоміжної школи.

Щодо корекційної освіти в Україні на сучасному етапі розвитку, то їй присвячені дослідження В. Бондаря, О. Гаврилова, А. Колупаєвої, О. Колишкіна, В. Липи, Т. Сак, В. Синьова, М. Шеремет.

Проте, відповідно до Концепції Державного стандарту спеціальної освіти для дітей з особливими потребами [32] у батьків і дітей з'явилася можливість вибору різних форм навчання (у спеціальній школі, школі-інтернаті, навчально-реабілітаційному центрі, у корекційних класах при загальноосвітній школі, дитсадку-школі, надомного навчання, у формі екстернату та ін. Мета Концепції визначена як «суттєве оновлення системи спеціальної освіти, її форми і змісту, введення нових педагогічних підходів і інноваційних технологій, психологічного супроводу навчального процесу, а також нових комплексних програм розвитку особистості дитини і її найбільш ефективної і оптимальної соціально-трудової адаптації» [там само]. Таким чином питання корекційної роботи не у спеціальних закладах освіти, а в загальноосвітніх є актуальним і потребує подальших наукових розвідок.

У сучасному світі сфера використання психологічної корекції в роботі із здоровими дітьми розширюється, що обумовлено низкою причин, а саме:

- швидким упровадженням в систему навчання нових освітніх програм, ефективне засвоєння яких вимагає креативного розвитку та значного інтелектуального потенціалу учня;
- застосування диференційованого підходу до навчання, обумовленого гуманізацією процесу освіти, що, у свою чергу, вимагає врахування індивідуально-психологічних особливостей кожного учня і різноманітних способів психолого-педагогічної корекції.

Ці причини продиктували зміни характеру задач і напрямків корекційних впливів, і на сьогодні це не стільки виправлення дефектів при порушеному розвитку, а більше створення оптимальних можливостей і умов для повноцінного розвитку здорового учня і його психіки. Психофізіологічні дослідження останніх років вказують на погіршення екологічного та

соціального благополуччя, що викликає і поступове зниження рівня психофізичного здоров'я дітей. За даними різних науковців біля 30% молодших школярів відчують труднощі в навчанні. У значній мірі ці труднощі викликані недостатньою сформованістю окремих функціональних систем психіки дитини [59, с.155]. У зв'язку з чим і розробляються нові корекційно-розвивальні програми, хоча існують й перевірені роками види діяльності, серед яких музикотерапія є одним з найбільш ефективних.

Створення оптимальних умов для життєдіяльності, відновлення втраченого контакту з навколишнім світом, успішного лікування, корекції та наступної психолого-педагогічної і фізичної реабілітації, соціально-трудова адаптації та інтеграції осіб з обмеженими можливостями, особливо дітей, є одним із першочергових державних завдань [31, с.7].

Щодо компонентної структури поняття «діяльність», то в науковій роботі важливо чітко визначити цей термін та його структуру, оскільки він є ключовим у пошуку згідно теми.

В. Сухомлинський діяльністю називав такий процес активності дитини, коли «... те, на що спрямовано даний процес, загалом збігається з тим об'єктивним, що спонукає суб'єкт до даної діяльності, тобто мотивом». Наприклад, якщо учень читає книжку, щоб засвоїти її зміст, то це можна вважати діяльністю, бо предмет діяльності збігається з мотивом. Коли він читає книжку, щоб скласти екзамен, то предмет діяльності з мотивом не збігається, оскільки читання є дією, яка входить у діяльність підготовки до екзамену [68].

В.Сухомлинський дійшов висновку, що основним чинником розвитку особистості є мета, досягти якої прагне учень. Мета будь-якої діяльності виникає під впливом потреби. Пізнавальна потреба в навчальному процесі є умовою цілеспрямованої діяльності учня в навчанні і підвалиною розвитку його здібностей [68].

Розглянемо особливості пізнавальної діяльності. У загальному сенсі теорію пізнання розуміють як «філософське вчення про знання та

закономірності пізнавальної діяльності людини», «загальне знання про знання або рефлексію «другого рівня», де рефлексивно осмислюється не тільки пізнавальний процес, а й знання, отримане під час його рефлексивного аналізу в окремих когнітивних дисциплінах (рефлексія «першого рівня»))» [47, с.243].

Методологія пізнавальної діяльності – це система принципів і способів організації побудови теоретичної та практичної діяльності а також вчення про саму цю систему. Проте пізнавальна діяльність є ширше поняття гносеології, оскільки займається методами пізнання, які існують у різних формах та сферах діяльності.

Психолог А. Петровський вважає, що пізнавальна діяльність починається з відчуття та сприйняття, а потім переходить до мислення [24, с.315]. У працях О. Леонтьєва пізнавальна діяльність визначається як сукупність інформаційних процесів і мотивації, як направлена вибіркова активність пошуково-дослідницьких процесів, що лежать в основі пошуку та переробки інформації [40].

Психічні процеси (сприйняття, увага, уява, пам'ять, мислення) мають також індивідуальні рівні розвинутості, що і має відображення в комплексі пізнавальної діяльності учня початкових класів. О. Самбікіна звертає увагу на те, що всі процеси пізнання спрямовані на той чи інший об'єкт, який в них відбивається: ми сприймаємо щось, думаємо про щось, щось собі уявляємо. Сукупність відчуттів формує чуттєвий склад предметних образів реальності. Відчуття дають первинну інформацію про предмет [65].

Сприйняття здійснює орієнтацію людини у світі. Воно тісно пов'язане з мисленням, пам'яттю, увагою та уявою.

Увага – сторона всіх пізнавальних процесів свідомості, і є тією складовою, що найчастіше потребує корекції, оскільки в учнів початкових класів є нестабільною.

Уява характеризується як здатність свідомості створювати образи та маніпулювати ними. Пам'ять можна визначити як здатність до отримання,

зберігання і відтворення життєвого досвіду. Мислення – опосередковане або узагальнене відображення дійсності навколишнього світу.

Пізнавальний інтерес – спрямованість учня на процес пізнання яка є вибірковою, його предметний зміст та оволодіння знаннями. Важлива роль пізнавального інтересу в тому, що він стимулює учнів початкової школи не до поверхневого оволодіння інформацією, а до розкриття сутності.

У дидактиці пізнавальний інтерес є:

- засобом навчання: учитель використовує об'єктивно привабливі властивості предметів, явищ, подій, процесів (ігрові дії, наочність, цікаві справи);
- мотивом навчання: пізнавальний інтерес – один з найвагоміших мотивів навчання, у загальній структурі мотивації навчання він усвідомлюється насамперед як «цікаво - нецікаво» [50].

Психологи і педагоги вказують на те, що пізнавальний інтерес розвивається поетапно, етапи його розвитку є наступними:

- репродуктивно-фактологічний (безпосередній інтерес до нових фактів, цікавих явищ, що є в інформації, яку одержує учень);
- описово-пошуковий (інтерес до пізнання важливих властивостей предметів або явищ, що становлять їх змістову суть, а не є поверхневою, видимою ознакою, «стадія опису», коли однаковою мірою фіксують зовнішні ознаки і суттєві властивості);
- творчий (характерний інтерес до причинно-наслідкових зв'язків, до виявлення закономірностей, визначення принципів різних явищ, що є не лише засвоєнням змісту, а й глибоким усвідомлення найважливіших, найсуттєвіших особливостей, діалектики явищ, їх закономірностей) [13].

Пізнавальна діяльність розглядається вченими як процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності. Вивчення пізнавальної діяльності бере свій початок з філософських шкіл, де розглядається в розділі «Теорія пізнання або Гносеологія». В античність Аристотель будував цілісне

вчення про пізнання. Крім того, теорію пізнання вивчали Сократ та Платон, Ф.Бекон, Р.Декарт, Г.В.Ф. Гегель.

На думку В. Андрєєва, навчальна діяльність – це організована педагогом діяльність учнів, направлена на вирішення різних типів навчальних задач, у результаті якої вони опановують знаннями, вміннями, навичками та розвивають свої особисті якості [24, с.175].

Проаналізувавши підходи до визначення понять «навчальна діяльність» і «пізнавальна діяльність», можливо виділити їх загальні ознаки: розумові та практичні дії; сам процес навчання на рівнях відтворення створення (творчості) та самих учнів, як суб'єкти вчення. У структурі пізнавальної та навчальної діяльності є рівні, а саме: чуттєві – пізнання завдяки зору, слуху, смаку, нюху, і раціональні (логічні) – пізнання засобами мислення та мовного спілкування. Пізнавальна і навчальна діяльність – це цілеспрямована, структурована активність, вона включає компоненти: цілі, предмет, засоби, результати.

Порівняння змістових компонентів структури пізнавальної та навчальної діяльності дає можливість зробити висновки, що поняття «навчальна діяльність» більш вузьке, стосується одного предмета, його структура не вимагає креативності. Окрім того, пізнавальна діяльність характеризується різними цілями і мотивами.

Серед цілей пізнавальної діяльності можна розглядати пізнання нового, невідомого, встановлення зв'язків невідомого з відомим, створення нових образів, понять, об'єктів, застосування нових, оригінальних прийомів та методів в діяльності, необхідність вирішення практичних чи інтелектуальних задач [17].

Вітчизняні педагоги схиляються до думки, що успішною дослідницька діяльність буде в тих учителів, що володіють умінням розвивати і підтримувати пізнавальні запити учнів початкових класів, створюючи на уроці атмосферу творчості, групової відповідальності та зацікавленості в успіхах однокласників. На нашу думку, заняття музичним мистецтвом, при

вмілій організації, якнайкраще сприяють розвитку дослідницької діяльності, оскільки мають потенціал оригінальних прийомів та способів дії, містять теоретичну та емпіричну інформацію і основне – впливають на усі аналізатори дитини, формуючи емоційний дослідницький фон розвитку особистості.

Щодо сучасного педагога, то новітні документи визначають серед інших компетентностей і володіння загальнокультурною грамотністю, що має у структурі «...здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [6, с.231].

Корекційна робота вимагає активного включення всього педагогічного колективу, незалежно від посади, оскільки особливістю освітнього процесу школи є його корекційна спрямованість, діяльність учителя можна називати корекційно-педагогічною, оскільки окрім навчання, педагог розвиває і виховує.

Вищезазначене вказує на важливість особистості педагога, що здійснює корекційно-педагогічну діяльність, його педагогічну та психологічну компетентність, які можливо сформувати, з огляду на основні постулати розвитку професійної свідомості. Найбільш значущими серед цих особистісних якостей вважаємо такі:

- розвиток особистісних педагогічних та психологічних якостей, що визначають готовність педагога до корекційно-педагогічної діяльності (адаптивність до ситуації, мобільність прийняття рішень, гнучкість у комунікації, вміння переконувати, образність, авторитет у колективі та серед дітей, гуманність та педагогічний такт);
- наявність професійного мислення, достатня база психологічних та педагогічних знань (вміння аналізувати, приймати правильні рішення базуючись на фактах; імпровізація та пошук альтернативних

- шляхів вирішення проблеми; позитивність та толерантність, креативність);
- формування особистої системи цінностей та моралі професійного рівня (особистість дитини перебуває в центрі уваги, як вільна і єдина у своєму баченні світу);
- почуття відповідальності за професійні дії, саморозвиток та самовдосконалення (внутрішня мотивація, емоційність та вольовий компонент, що допомагають долати труднощі та формують впевненість в обраному шляху).

1.2. Сутність і особливості пізнавальної діяльності учнів початкових класів

Молодший шкільний вік збігається з періодом навчання у початковій школі, і відповідає віковим категоріям 6-10 років. У цей час відбувається подальший фізичний та психофізіологічний розвиток дитини, що забезпечує можливість систематичного навчання у школі.

Навчання у початковій школі буде успішним і ефективним лише за умов урахування вчителями, педагогами та психологом психологічних особливостей дітей цієї вікової групи.

Психологи відзначають, що в цей період діти розмірковують, здатні завдяки цьому вирішувати складні проблеми, проте мають необхідність в опорі свого бачення. Візуально-образне мислення, сформоване у старшому дошкільному віці, в учнів 1-4 класів трансформується у вербально логічне. Сприйняття стає синтезуючим завдяки зв'язкам між компонентами сприйманого, які є об'єктом навчання дітей, але воно ще не є диференційованим. Ось чому школярі початкової школи плутають букви та цифри, що за зовнішнім виглядом, формою, методами написання та вимовою схожі між собою [15, с.167].

Педагоги відмічають, що особливо цінними та цікавими є позитивні зрушення у творчому мисленні учнів, що продовжує розвиватись досить інтенсивно, особливо в умовах Нової української школи.

Щодо пам'яті, то серед психічних новоутворень є розвиток її у довільному та мимовільному форматах, проте процес запам'ятовування можливий і при відсутності інтересу до окремого матеріалу. Механічна пам'ять учнів уже розвинута на досить гарному рівні, семантична ж перебуває на подальшому шляху вдосконалення.

Ще одним новоутворенням є концентрація та стійкість уваги, що починають формуватися у молодшому шкільному віці. Що стосується довільної уваги, то її розвиток прив'язаний саме до навчальної діяльності, і тому формування цього типу уваги завершується з навчанням у молодшій ланці школи.

Емоційна сфера набуває рис сформованості та стабілізації саме в цей віковий період, що дає змогу учням не лише засвоювати наукові факти, але й опрацьовувати їх у подальшому, продукуючи нові знання та вміння. Отже, когнітивним процесам характерна довільність, з'являється контроль та регуляція, рефлексія. У період навчання в молодших класах ЗОШ діти здатні до проведення самостійного планування, сприйняття і свідомого виконання запланованого, що надає можливість знаходити саме головне; при допомозі вчителя формується довільність спостереження при розв'язанні задач. Зазначимо, що в першому класі мимовільна увага є домінантною, а вже в другому класі деякі діти набувають здатності до довільної уваги, яка продовжує розвиватися під час навчання в третьому та четвертому класах початкової ланки [51].

Проте, цей вік є сприятливим для появи страхів та побоювань. Таким чином психологічний віковий портрет учнів 1-4 класів має лягати в основу педагогічної роботи усього персоналу та учасників навчального процесу в школі.

Початок навчання у школі веде до корінної зміни ситуації розвитку. Учень стає «громадським» суб'єктом і має тепер соціально вагомі обов'язки, за виконання яких отримує громадську оцінку. Протягом молодшого шкільного віку в учня починає складатися новий тип відносин із оточуючими. Безумовний авторитет дорослого поступово втрачається, і до кінця молодшого шкільного віку дедалі більше значення для дитини починають набувати однолітки, зростає роль дитячого співтовариства.

Провідною в молодшому шкільному віці стає навчальна діяльність, у дітей відбувається збільшення прагнення до зростання власних досягнень. Тому основною причиною діяльності дитини у молодшому віці є мотив досягнення успіху. Іноді зустрічається інший вигляд цього мотиву – мотив уникнення невдачі.

Мотивація досягнення – це один з головних видів мотивації. Вона характеризується прагненням людини не просто виконати якусь справу, а виконати її якісно, вивести свою роботу на високий рівень, оперуючи майстерністю та здібностями. [43]. Страх невдач в молодшому шкільному віці є пояснюваним, побоювання переважає над бажанням досягнень, особливо коли вчителем встановлюються норми часу на виконання завдань. Мотив уникнення невдачі характерний для учнів, які і добре встигають, і не встигають, проте до закінчення початкової школи він більш притаманний саме слабкішим учням. Майже третина невстигаючих учнів третіх класів негативно ставиться до навчання саме через мотив уникнення невдач [18]. А реакція дорослих, з доріканнями та покараннями, навпаки поглиблює проблему та закріплює формування мотиву уникнення невдач.

Щодо класичних психічних новоутворень у молодшому шкільному віці з'являються особистісна та інтелектуальна рефлексії. Особистісна рефлексія, як механізм конструктивної самореалізації та саморозвитку, спрямована на подолання конфліктних і проблемних ситуацій індивіда. Її функція пов'язана з забезпеченням «Я-включеності» суб'єкта в процес осмислення самого себе, що виявляється в певній особистісній позиції. Особистісна позиція – це

сукупність ставлень індивіда до самого себе, до власних дій і до поведінки в цілому [18, с.10].

Перше дослідження, що розкривало сутність особистісної рефлексії, було виконане Н.Гуткіною, яка розглядала даний феномен як механізм самосвідомості, особливий акт самодослідження, при якому індивід вивчає власний внутрішній світ і самого себе як дослідника. Проявом особистісної рефлексії в її дослідженні виступили рефлексивні очікування, а критерієм наявності – самоаналіз, який приводить до нових знань про себе [там само].

Інтелектуальний аспект рефлексії, що розглядався психологами Є. Бодровою, В. Давидовим, Н. Полівановою, В. Романко, визначається як вміння виділяти, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією власні дії. Інтелектуальна рефлексія проявляється в ході вирішення різного роду завдань, у здатності аналізувати різні способи рішення, знаходити більш раціональні, неодноразово повертатися до умов задачі [11].

Психологи одностайні в думці, що інтелектуальна рефлексія розвивається дещо раніше особистісної та комунікативної, що пояснює наявність у багатьох учнів труднощів у міжособистісному спілкуванні при достатньої сформованості функцій когнітивної регуляції.

І ще одним новоутворенням у психіці індивідів є процеси розвитку метапам'яті. Метапам'ять визначається як пам'ять про пам'ять, оскільки саме в молодшому шкільному віці швидкість та об'єм запам'ятовування збільшуються.

Можна виділити особливості діяльності в навчальному процесі молодших школярів, а саме:

- учень діє через обмін досвідом, пов'язаним з діяльністю інших людей. Завдяки цьому збагачуються всі суб'єкти навчального процесу: діяльність окремого усні порівнюється ним самим тим, що роблять інші, а це впливає на подальшу мотивацію;
- постійне удосконалення діяльності на уроках та в позаурочній діяльності зумовлює розвиток індивіда, завдяки змінам у

- спілкуванні з оточуючим середовищем, діяльність прямує від виконавської до активної самостійної та креативної самостійної;
- зміна характеру діяльності змінює і самого учні, від ролі виконавців молодші школярі переходять до активної позиції творців;
 - становлення особистості відбувається і на рівні регулятивних механізмів (зовнішніх і внутрішніх), усні виходять на рівень саморегуляції, що і є основним механізмом формування особистості школяра;
 - у стосунках учителя й учнів відбуваються зміни, учні виконують доручення педагогів, що призводить до саморегуляції, посилення активності, самостійності, пізнавального інтересу, що сприяє власному самоусвідомленню;
 - під впливом самоаналізу поступово змінюється й позиція учня. Він має стати активним учасником навчального процесу – в нього формується функція саморегуляції [50].

Як відомо, пізнавальна потреба в онтогенезі проходить ряд етапів: у дошкільників вона характеризується прагненням до нових вражень; у школяра виявляється в допитливості і задовольняється «відкриттям» нового; у дорослого – через цілеспрямовану пізнавальну діяльність. Спільним для всіх етапів розвитку пізнавальної потреби є її суть, тобто одержання нової інформації [50].

Основні характеристики пізнавальної потреби молодших школярів: «ненаситність» її в пізнанні нового; постійний розвиток; спрямованість безпосередньо на процес пізнання; зв'язок з позитивними емоціями; усвідомлене підвищення рівня складності задоволення пізнавальної потреби. Ускладнення пізнавальних потреб особистості – основа механізму самовиховання. В. Сухомлинський писав: «Успіх учня повинен бути не кінцем роботи, а її початком» [там само].

Пізнавальна діяльність молодших школярів складається з індивідуальних компонентів, а саме:

- суб'єктивний (особливості мотиваційної, вольової, емоційної сфер, пізнавальні інтереси, знання своїх пізнавальних можливостей, уміння рефлексії та саморегуляції);
- операційний (система пізнавальних прийомів, до якої особистість схильна в силу своїх індивідуальних властивостей, набуті пізнавальні ті знання, вміння та навички);
- результативний (індивідуальне своєрідність продуктів пізнавальної діяльності) [46].

Щодо рівнів пізнавальної активності, то звернемося до розробок Т. Шамової [73] (див. табл. 1.1), та адаптуємо цю класифікацію до психологічного портрету молодших школярів, оскільки лише орієнтуючись на індивідуальні вікові особливості можливо впроваджувати ефективну навчальну та розвивальну діяльність.

Державний стандарт початкової освіти [12] восьмою ключовою компетентністю, що має назву «Навчання впродовж життя», передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі та ін.

На нашу думку, це передбачає комплексний різнобічний розвиток складників пізнання та навчання.

Аналіз наукових джерел вказує на те, що в сучасних публікаціях йдеться здебільшого про навчальну-пізнавальну діяльність, тому розмежування цих понять та їх змістовних навантажень є також важливою проблемою.

Таблиця 1.1

Рівні пізнавальної активності молодших школярів (за Т.Шамовою)

<i>Рівень</i>	<i>Категоріальна характеристика</i>	<i>Критерії сформованості</i>
Відтворювальна активність	Прагнення учня зрозуміти, запам'ятати і відтворити знання, оволодіти способом його застосування за зразком	Прагнення зрозуміти явище, що вивчається, з'ясувати у вчителя запитання типу «що це?»
Репродуктивна активність	Практична діяльність під час виконання завдань учителя, систематичне виконання домашньої роботи	Робота за наданим алгоритмом чи вже опрацьованим зразком, запитання «як зробити?»
Інтерпретувальна активність	Бажання учня збагнути суть явищ, встановити зв'язки між явищами, оволодіти способами дії в змінених умовах.	Запитання типу «чому?», уміння самостійно пояснити взаємозалежності та взаємозв'язок явищ, стійкість вольових зусиль, епізодичне прагнення до самостійної пошукової діяльності
Творча активність	Прагнення знайти новий спосіб діяльності, перенести знання і спосіб діяльності в невідомі до цього часу учневі умови.	Інтерес до теоретичного осмислення явищ, самостійного пошуку шляхів розв'язання проблем, які постають у процесі пізнавальної і практичної діяльності, високі вольові якості

Для з'ясування та унаочнення цих відмінностей була створена таблиця порівняльного аналізу пізнавальної діяльності та навчальної (див. табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика навчальної та пізнавальної діяльності
учнів молодших класів

<i>Компонент структури</i>	<i>Пізнавальна діяльність</i>	<i>Навчальна діяльність</i>
Ціль	Пізнання нового, невідомого, встановлення логічних зв'язків між відомим та невідомим; створення нових образів та понять, об'єктів; використання нових, оригінальних прийомів і способів діяльності; необхідність розв'язати практичну чи інтелектуальну задачу	Спеціально спрямована діяльність на засвоєння теоретичних знань і способів діяльності у процесі вирішення навчальних задач
Предмет	Наявна емпірична та теоретична інформація	Зміна учня початкової школи, його розвиток. Визначена сукупність необхідних знань та вміння користуватись ними
Засоби	Наукове вивчення навчальних предметів, вивчення явищ, за допомогою знань з різних наук	Технологізація процесу навчання молодших школярів
Результат	Знання про предмет, явища і його характеристики. Створення реального образу понять, вчень, концепцій, підвищення рівня достовірності знань. Вихід на нові щаблі пізнання і діяльності	Знання з навчальної дисципліни
Структура	<ul style="list-style-type: none"> – постановка проблеми; – побудова гіпотези; – перевірка гіпотези – висновки 	<ul style="list-style-type: none"> - навчальна потреба; - навчальна задача; - мотиви навчальної діяльності; - навчальні дії та операції

Серед найбільш частих причин неуспішності учнів початкової школи педагоги визначають несформованість пізнавальної діяльності, слабку пізнавальну активність та відсутність стійкої мотивації до пізнання нового. Таким чином робота з корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів має на меті вдосконалення психічних процесів у результаті чого має підвищитись пізнавальна активність та навчальна діяльність в цілому.

Оновлений Закон України «Про повну загальну середню освіту» у Статті 1 містить наступне поняття «...корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення» [23]. Проте законодавча база не містить поняття корекції діяльності учнів, що не мають особливих освітніх потреб, а психологи та педагоги схиляються до думки, що таку корекційно-педагогічну допомогу надавати потрібно.

Корекційно-педагогічна діяльність – це складова частина педагогічної системи сучасної школи, що проявляється у організованій, безперервній динамічній співпраці педагогів та учнів початкової школи, що має на меті вирішення задач – як розвивальних так і освітніх.

Успішність соціальної адаптації дитини, її комфортна інтеграція в новий колектив, нову систему суспільних відносин є основною метою корекційно-педагогічної роботи колективу навчального закладу.

Одним з найбільш розповсюджених розладів поведінки і розвитку в останні десятиліття став синдром дефіциту уваги з гіперактивністю. Для цього розладу характерні три обов'язкових симптоми:

- дефіцит уваги, виявляється як підвищений рівень відволікання, складнощі у концентрації уваги, знижений об'єм уваги;
- гіперактивність, виражена у високій руховій активності, наявності безцільних неперервних рухів, що є компенсаторним механізмом;

- імпульсивність, обумовлені слабкістю процесів гальмування, що проявляється в складності планування своїх дій, коли вчинки випереджають наміри.

Перший етап корекційної роботи полягає у вчасній діагностиці та виявленні дітей, що потребують допомоги професіонала, це – педагогічні обстеження, що допомагають визначити рівень актуального розвитку пізнавальної діяльності дитини, її резервних можливостей.

Діагностичний етап є підґрунтям для подальшого планування та консультативної діяльності.

На сьогодні існують різні корекційні вправи, що використовуються як у груповій, так і в індивідуальній практиці корекції пізнавальної діяльності молодших школярів, проте всі вони є похідними двох основних напрямів – ігротерапії, арт-терапії, поведінкової терапії та соціальної терапії.

Ігротерапія використовується найширше, оскільки відповідає завданням розвитку, проте не варто забувати, що у школярів початкової ланки основний вид діяльності вже не гра. Арт-терапія гармонізує особистість через розвиток здібності самовиражатися та пізнавати себе.

Серед видів арт-терапії – малюнок, бібліотерапія (літературні твори та читання), драма-терапія, музична терапія. З усіх видів терапія малюнком використовується найбільше, проте потенціал музикотерапії, на жаль, не використовується широко, хоча є не менш ефективним. Серед причин – відсутність необхідних базових психолого-педагогічних знань та матеріальної бази. Серед інших методів корекції пізнавальної діяльності учнів – тренінги, психогімнастика, методи соціальної терапії тощо.

На нашу думку, цілями корекційно-розвивальної роботи педагога має бути розвиток пізнавальних інтересів, що стимулює пізнавальну активність та подальшу пізнавальну діяльність дітей молодшого шкільного віку. Щодо задач розвитку, то це ймовірно створення комфортних, розвиваючих умов для учнів, що сприятимуть корекції та розвитку пізнавальних процесів і

особистісних характеристик дітей, формуванню позитивної мотивації до навчання в цілому.

Окремою задачею варто визначити створення особливої позитивної атмосфери прийняття і взаєморозуміння, де учень молодшої школи почувається комфортно та безпечно, не відчуває загострення страхів та тривожності.

При проведенні корекційної роботи необхідно пам'ятати про ті позитивні риси, що присутні в особистості кожного учні, саме на «сильних сторонах» і потрібно будувати систему корекції. Тобто робота має спрямування на подолання виявлених недоліків у розвитку пізнавальної діяльності учнів, при цьому спираючись на ті компоненти пізнавальної діяльності учня, які в нього розвинуті найкраще.

Висновки до розділу 1

З'ясовано, що поняття «корекція» (correction) – слово латинського походження, що буквально означає «виправлення, поліпшення чогось». Психологічна наука частіше використовує термін у поєднанні, а саме як «психокорекція». Психологічну корекцію визначають як спосіб профілактики нервово-психічних порушень в дітей; як метод психологічного впливу, спрямований на створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу дитини.

Констатовано, що теорію пізнання розуміють як «філософське вчення про знання та закономірності пізнавальної діяльності людини», «загальне знання про знання або рефлексію «другого рівня», де рефлексивно осмислюється не тільки пізнавальний процес, а й знання, отримане під час його рефлексивного аналізу в окремих когнітивних дисциплінах.

Пізнавальна діяльність є поняттям гносеології, оскільки включає методи пізнання, які існують у різних формах та сферах діяльності. Пізнавальна діяльність спричиняє відображення в мозку людини предметів та

явищ дійсності. У пізнавальній діяльності учня початкових класів відображено його психічні процеси (сприйняття, увага, уява, пам'ять, мислення). Методологія пізнавальної діяльності - це система принципів і способів організації побудови теоретичної та практичної діяльності а також вчення про саму цю систему.

У структурі пізнавальної та навчальної діяльності є рівні, а саме: чуттєві – пізнання завдяки зору, слуху, смаку, нюху, і раціональні (логічні) – пізнання засобами мислення та мовного спілкування. Пізнавальна і навчальна діяльність це цілеспрямована, структурована активність, вона включає компоненти: цілі, предмет, засоби, результати.

Серед найбільш частих причин неуспішності учнів початкової школи педагоги визначають несформованість пізнавальної діяльності, слабку пізнавальну активність та відсутність стійкої мотивації до пізнання нового. Таким чином робота з корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів має на меті вдосконалення психічних процесів у результаті чого має підвищитись пізнавальна активність та навчальна діяльність вцілому.

Корекційно-педагогічна діяльність це складова частина педагогічної системи сучасної школи, що проявляється у організованій, безперервній динамічній співпраці педагогів та учнів початкової школи, що має на меті вирішення задач – як розвивальних так і освітніх.

Цілями корекційної роботи педагога має бути розвиток пізнавальних інтересів, що стимулює пізнавальну активність та подальшу пізнавальну діяльність дітей молодшого шкільного віку. Щодо задач розвитку, то це ймовірно створення комфортних, розвиваючи умов для учнів, що сприятимуть корекції та розвитку пізнавальних процесів і особистісних характеристик дітей, формуванню позитивної мотивації до навчання вцілому.

Окремою задачею варто визначити створення особливої позитивної атмосфери прийняття і взаєморозуміння, де учень молодшої школи почувається комфортно та безпечно, не відчуває загострення страхів та тривожності.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Методичні аспекти застосування музичного мистецтва для корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів

Цілі, визначені Концепцією НУШ, збігаються з функціями мистецтва як засобу залучення людини до цінностей: культурних, духовних, отриманих через власний досвід емоційних переживань. Сутність мистецтва полягає в «...об'єднанні всіх видів виховної діяльності, оскільки воно виступає моделлю комплексного підходу до виховання особистості і відповідає головній потребі людини в універсальній діяльності та спілкуванні, а також уможливорює безперервний творчий розвиток» [67, 3]. Отже, варто звернути увагу на педагогічний потенціал музичного мистецтва щодо корекції пізнавальної діяльності молодших школярів.

Вчені-психологи вказують на те, що музична діяльність являє собою складну функціональну систему, компоненти якої спираються на роботу визначених зон головного мозку і заняття музикою позитивно впливають на підвищення темпу когнітивного розвитку дітей молодшого шкільного віку [12]. Такий вид корекційної роботи можна проводити в межах закладів загальної середньої освіти.

До когорти дослідників системи музично-естетичного виховання у ХХ столітті варто віднести О. Апраксину, Б. Асаф'єва, Н. Гродзенську, Д. Кабалевського, О. Раввінова, О. Рудницьку, М. Румер, Ю. Юцевича, Б. Яворського. Педагогічні ідеї загальної музичної освіти на межі двох тисячоліть розглянуті в наукових студіях О.Лобової, Л.Масол, О.Олексюк, О.Отич, Г.Падалки, О.Ростовського, Л.Хлебникової та ін.

Фундаментальною працею в теорії та історії мистецької педагогіки дослідження є монографія Л. Масол «Загальна мистецька освіта: теорія і практика» (2006 р.), в якій виявлені передумови й стан проблеми навчання і виховання учнів засобами мистецтва. Авторкою теоретично обґрунтовано предметно-інтегративну модель загальної мистецької освіти, до якої входить вивчення музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, хореографії, театру, екранних мистецтв [72, 8].

Грунтовним дослідженням з теорії і методики викладання мистецьких дисциплін стала монографія Г.Падалки «Педагогіка мистецтва» (2008 р.). У цій монографії розкрито методологічні засади, принципи, педагогічні умови та методи викладання навчальних дисциплін з різних видів мистецтва. Окрім того, розкриваються питання цілісності навчального процесу, його культуровідповідності й естетичної спрямованості [там само].

У Державному стандарті початкової освіти [12] затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, в переліку ключових компетентностей зазначено, що «культурна компетентність, ... передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості». Таким чином документ визначає важливість музичного мистецтва. Окрім того, Державний стандарт визначає мету мистецької освітньої галузі, як «формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини». У наслідок чого здобувач освіти має навчитись виявляти художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва [там само]. Опанувавши програмовий шкільний матеріал, учні мають навчитись розрізняти види мистецтва, включно з музичним, а також вирізняти елементи музичного мистецтва.

Окрім того, Концепція НУШ найважливішим завданням вчителя визначає підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання. Кінцевим результатом має стати «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва» [33, с.12].

У процесі занять музикою у дітей активно розвивається музичний слух, включно з такими специфічними компонентами як звуковисотний, мелодичний, поліфонічний, темброво-динамічний та ритмічний. Ритмічний слух, у свою чергу, відіграє значну роль в розвитку пам'яті та інтелекту [59, 159]. Ритм є суттєвою ознакою не лише музики, а й мови, яка вимагає здібності розділяти звуки на окремі мовні одиниці.

Музичні заняття впливають на лише на розвиток, а й коригують деякі вади розвитку дітей. Так, Т.Юдовина-Гальперина, автор однієї з методик музичного навчання, що враховує особливості фізіологічного розвитку дітей та відхилення в цьому розвитку, упродовж багатьох років працювала з дітьми, що мають різні патології та отримала корекційні результати. Наприклад, дитина з легкою формою ДЦП стала професійною музикантом, інша дитина, з частковим правостороннім паралічем через півтора роки занять змогла виконувати музичні п'єси обома руками синхронно [76].

Мистецька освітня діяльність учителів початкової школи в середовищі НУШ містить різні напрями, а саме:

- забезпечення основ загальної музичної освіти і музичної культури молодших школярів;
- організація музично-ігрової та спільної навчальної діяльності учнів;
- позакласна музично-виховна робота з молодшими школярами та керівництво учнівськими музичними колективами;
- формування музичного та естетичного досвіду молодших школярів тощо [72].

Аналіз Державного стандарту початкової освіти [12], документу, що регламентує роботу початкової школи в країні у розділі VIII «Мистецька освітня галузь», чітко визначає обов'язкові результати здобувачів освіти, які необхідно знати усім учасникам педагогічного процесу в початкові ланці, які нами опрацьовані з виділенням музичної освітньої складової. Серед основних результатів:

- експериментує, використовуючи звуки, ритми, рухи;
- поєднує елементи для втілення ідеї в художньому образі;
- аналізує, інтерпретує, оцінює мистецтво;
- сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою...);
- зосереджує увагу на деталях, пояснює, що подобається у творах, а що ні.

Однією з сучасних глобальних освітніх тенденцій є орієнтація на активне освоєння людиною не стільки знань, умінь і навичок, скільки способів пізнавальної діяльності, тому важливою метою навчання стає формування умінь самостійно здійснювати пізнавальну діяльність, постійно оновлювати і поповнювати наявний запас знань, використовуючи продуктивні прийоми пошуку та переробки інформації.

Серед особливостей пізнавальної діяльності молодших школярів у галузі музичного мистецтва основним є індивідуальний характер пізнання. Таким чином навчально-виховний процес у школі повинен бути спрямований на забезпечення максимального психологічного комфорту в пізнавальній діяльності учнів і умов для їх інтенсивного розвитку у відповідності з індивідуальними особливостями. Необхідний індивідуальний підхід, що включає надання допомоги у становленні суб'єктності та розвитку індивідуальності. Іншою особливістю організації пізнавальної діяльності, є використання ефективних методів, засобів і різноманітності операційних можливостей.

Успіху в процесі вирішення певних пізнавальних завдань учень початкових класів може досягти при умові, якщо педагоги активізують сильні сторони його індивідуальності, компенсуючи слабкі. Такий індивідуальний стиль пізнавальної діяльності дозволяє особистості стати успішнішою, є важливою умовою розвитку індивідуальності та збереження здоров'я учня, знижуючи рівень стомлюваності, тривожності.

Формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності починається в початкових класах, так як саме в молодшому шкільному віці закладаються основи усвідомленої пізнавальної діяльності, розвиваються аналіз, внутрішній план дій, рефлексія та саморегуляція, освоюються прийоми пізнання.

Упровадження в навчальний процес корекції пізнавальної діяльності учнів під час уроків музичного мистецтва в педагогіці є питанням, яке вивчене мало, недостатньо розроблений понятійний апарат, а також методика корекції пізнавальної діяльності молодших школярів і способи оцінки рівня його сформованості.

Опрацювавши педагогічні, психологічні та філософські джерела з тематики корекції пізнавальної діяльності молодших школярів, ми дійшли висновку, що критерії сформованості пізнавальної діяльності молодших школярів містять три основні компоненти:

- позитивна навчальна мотивація;
- розвиток пізнавальних умінь: аналізу, синтезу, планування, рефлексії;
- розвиток пізнавальних здібностей: увага, пам'ять, мислення, уява.

Розроблені в ході наукового проекту форми педагогічно-корекційної роботи передбачають наступні результати:

- формування в учнів пізнавальних умінь, а саме: по пошуку та передачі музичної інформації (музичних стилів, мажорних, мінорних ладів; стилістичному визначенню музичного матеріалу відповідно до часу (сучасні твори, твори попередніх епох);

- оволодіння різними способами пізнавальної діяльності (розкриття художніх образів, вираження музики в кольорах, мелодій в малюнках, визначення музичних інструментів по звучанню, створення рухової картинки під різні типи музики, самовираження через музичні твори тощо);
- розширення вербальних комунікацій через колективне прослуховування та обговорення музичних творів;
- планування свої дій через сумісну роботу у групових творчих проектах;
- створення логічних ланцюжків для розкриття музичних образів;
- аналіз музичних образів, висловлення своєї думки щодо почутого, що сподобалось, що ні, чому;
- інтерпретації (яку картинку можна уявити, слухаючи той чи інший музичний твір);
- імпровізація (які музичні інструменти можна ще використати, щоб мелодія звучала по-іншому).

За основу уроків з корекції пізнавальної діяльності молодших школярів засобами музичного мистецтва взято навчально-пізнавальну діяльність учнів, направлену на стимулювання особистісного сприйняття музичних творів, внаслідок чого кожен учень отримує емоційні переживання та нові думки.

Музичний матеріал варто підбирати з яскравими художніми образами, пов'язаний з життєвими переживаннями, що позитивно впливають на дитячі емоції, розвивають стійкий інтерес до музичного мистецтва і музичних занять, стимулюють до участі в музично-творчих заходах.

В освітньому процесі має створюватися особливий психологічний клімат, що позитивно впливає на мотивацію до навчання, із свободою думок, вільним самовираженням, самоорганізацією учнів, творчим ентузіазмом.

При корекції пізнавальної діяльності музичними засобами закладаються основи систематизації та класифікації явищ, алгоритмів творчого мислення на основі сприйняття та аналізу музичних художніх

образів, планування рефлексії своєї діяльності через формування пізнавальних учбових дій [36, с.5].

Мелодія – це думка, виражена в знаково-символічному вигляді, тобто за допомогою звуків, основна ідея твору розкривається завдяки аналізу мелодії, інтонації. Знаково-символічні учбові дії, що виникають в процесі залучення учнів до вивчення шедеврів світової музичної культури забезпечують конкретні пізнавальні вміння планування, виділення основного, систематизації та в подальшому – рефлексії.

Для корекції аналізу та синтезу на уроках музичного мистецтва потрібно застосовувати роботу, пов'язану із розкладанням музичного матеріалу на основні частини подумки (у горизонтальному напрямку – куплети і структура, та вертикальному – ритмічний малюнок, тембр, темп). Дітям дається подібне завдання із указанням того, що такий процес називається «аналіз», і що аналізуючи все, що відбувається поряд можливо пізнати все навколо. таким чином даємо можливість дітям зрозуміти, що заняття музичним мистецтвом можуть стати «ключиком» до пізнання світу вцілому.

Згодом, такий вид корекційної роботи допомагає дітям самостійно аналізувати музичні твори як по горизонталі так і по вертикалі їх структури.

Синтез як мисленнєва операція може коригуватись на уроках музичного мистецтва наступним чином. Учні отримували набір різних ритмічних структур, елементів, або віршованих фрагментів. Завдання – підібрати пари, а саме до музичного ритму – віршовані рядки. Гарно реагують учні молодших класів на завдання, в яких на задані слова потрібно видумати свою мелодію, змінити слова в пісні на інші, при цьому не «загубити» риму, змінити ритм, темп пісні, створити з неї іншу в стилі реп.

Корекція вміння планувати здійснюється в процесі таких завдань: «Поділись із усіма своїми планами», «Розкажи, який замисел твоєї творчості», «Як ти уявляєш звучання цієї пісні в твоєму виконанні, за яких інструментів, при яких обставинах (театр, стадіон, філармонія тощо).

Корекція рефлексії здійснюється при оцінці сприйняття і виконання музичних творів різних жанрів, стилів, епох, оцінки особистісної музично-творчої діяльності і творчості однокласників. У структурі уроків музичного мистецтва, що мають ціль корекції пізнавальної діяльності, варто передбачити внутрішні та зовнішні дії учнів молодших класів. А саме:

- предметні дії (спів);
- перцептивні дії (слухання, спостереження);
- символічні дії, пов'язані з використанням мови;
- мнемотехнічні (запам'ятовування, уява);
- інтелектуальні дії (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення);
- самоконтроль, самооцінка;
- аналіз та оцінка результатів пізнавальної діяльності.

Ефективною формою роботи в корекції пізнавальної діяльності є використання педагогом пізнавальних музичних задач. Наприклад, завдання порівняти елементи однієї пісні з іншою – ритмічна структура, текст, акомпанемент, висота звуків, манера співу (народна, академічна, побутова). При цьому учні отримують алгоритм – пояснення, що ці твори мають як подібні так і відмінні характеристики, а мислення допомагає відрізнити ці елементи порівнявши їх. Для ефективної роботи учнів можливо запропонувати чіткий послідовний план дій:

- 1) з'ясувати, чи можливо порівняти елементи творів, і які саме ознаки є основою для порівняння;
- 2) сформулювати ознаки двох творів;
- 3) знайти схожі та відмінні риси, визначити найсуттєвіші з них;
- 4) сформулювати порівняння та висновки.

Щодо форм роботи на уроках музичного мистецтва, що мали коригувальну мету, то це звичні для дітей фронтальна, групова та індивідуальна, самотійна робота на уроках та домашня творча робота за заданим алгоритмом.

2.2. Музичні ігри як засіб корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів

Ігри та ігрова діяльність ще із старшого дошкільного віку є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Оскільки це діяльність, що за походженням відповідає віковим потребам і прагненням дитини. Варто зважати і на ефективні механізми, здатні позитивно впливати на інтелект, емоційну сферу, стимулювати дослідницьку активність, інтерес до навчання, творчі прояви тощо.

Значний потенціал корекції пізнавальної діяльності молодших школярів містять уроки музичного мистецтва, інтегровані мистецькі курси. Мистецька полівекторна складова роботи стимулює дітей до активного пошуку цікавої інформації, пізнання нового, що в короткій перспективі дозволить реалізовувати власні творчі наміри мрії. Таким чином, уроки мистецтва за правильної організації виступають унікальним середовищем, що забезпечує ефективне вирішення питань корекції пізнавальної діяльності молодших школярів.

Питання дитячої гри як засобу пізнання дійсності має глибоке античне коріння, ще Платон та Аристотель вказували на потенціал пізнання в формах гри. Так, Платон вказував, що правильним шляхом у житті кожної людини є гра. Арістотель, в свою чергу, розглядав гру як джерело духовної рівноваги, гармонію душі й тіла. М. Квінтіліан вважав, що саме в іграх виявляються особливі нахили дітей і тому перевагу слід надавати тим із них, які розвивають розум та інтелект [9]. Філософи сучасності, Т. Надолінська А. Тахо-Годі продовжують розгляд цієї тези.

Корекційні аспекти пізнавальної діяльності учнів початкових класів ігровими засобами опрацьовані науковими студіями вчених-педагогів (О. Аніщенко, І. Підласого, Я. Король, Н. Кудикіної, Л. Варзацької). Особливості використання різних видів ігор на уроках мистецтва досліджувались О. Аліксійчук, Л. Кондратовою, О. Лобач, Л. Масол та ін.

Значний потенціал для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів має гра. Філософ-просвітник Ж. Руссо стверджував, що саме у грі закладаються основи набуття технічних навичок, опанування моральних законів та правил поведінки [75]. Культуролог ХХ ст. Й. Хейзінга, автор концепції «Л-граючої» вважав, що розгадка феномену гри полягає у вічному прагненні людини особистісно самоствердитися за рахунок пошуку нових світів [50].

Учені-психології стверджують, що гра була обрана самою природою, починалась із природи, і є незамінною для пізнання людиною навколишньої дійсності. Д. Ельконін підкреслював, що гра належить до символічно-моделюючого типу діяльності, у якій операційно-технічна сторона є мінімальною (здійснюються спрощені операції, використовуються умовні предмети). Однак, саме гра створює можливості для такої орієнтації у оточуючому світі, якої жодна інша діяльність надати не може. Саме з огляду на ці переваги відомий психолог називав гру «гігантською скарбницею справжньої творчої думки людини майбутнього».

С. Рубінштейн дотримується схожих переконань і стверджує, що гра виступає потужним інструментом розвитку особистості: «Гра – це перша діяльність, якій притаманна особливо значна роль у розвитку особистості, у формуванні її властивостей та збагаченні її внутрішнього змісту».

Психолог також розглядає гру як «спосіб реалізації потреб і запитів дитини у межах її можливостей» і акцентує увагу на тому, що гра не лише віддзеркалює реальність, а й, завдяки тісному взаємозв'язку з уявою, слугує засобом перетворення оточуючої дійсності: «У грі є й відсторонення від дійсності, однак є й проникнення у неї. Він також визначає гру як «сукупність осмислених дій, об'єднаних спільністю мотивів».

Д. Узнадзе також, порівнюючи гру з іншими формами поведінки вказує, що гра виступає так званою інтерогенною формою поведінки, тобто такою, імпульсом до якої виступають внутрішні спонукальні мотиви особистості [63, с. 374].

Вітчизняні педагоги надавали і надають грі особливого значення в структурі пізнання. Ян Коменський розглядав гру як основний засіб формування дитячої особистості і вказував на її доцільне, ефективне використання: «Діти, які будуть захоплені малюнками і увагу яких заповнить гра і жарти, набудуть понять про найголовніші речі у світі» [63, 109]. В. Сухомлинський казав: «Гра це величезне вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра це іскра, що засвічує вогник допитливості» [там само, 95].

Г. Лемко продовжує бачення гри як ефективного засобу пізнання: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного» [48].

Використання ігрових форм роботи із молодшими школярами на уроках мистецтва є одним з найбільш гармонійних та ефективних, оскільки практично завжди характер діяльності учнів на цьому уроці є творчим. А гра, як відомо, складає першооснову художньої творчості, незалежно від її різновиду [9].

Ігрове начало, ігровий аспект завжди присутній у художньо-творчому процесі: у процесі музикування, постановки театрального дійства, хореографічній діяльності тощо. Відповідно, уроки мистецтва володіють значними ресурсами щодо використання ігор як засобів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів [9]. Як зазначає Л. Масол: «Важлива грань мистецтва в тому, що його можна розглядати, як художньо-пізнавальну модель дійсності, своєрідну «гру в життя» [44, с.89].

З метою корекції пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках мистецтва можна використовувати широкий спектр ігрових засобів, направлених на корекцію того чи іншого компоненту пізнання. Найбільшою

ефективністю та дієвістю вирізняються такі групи ігор, за класифікацією Н. Кудикіної:

- предметні ігри (на основі використання певних предметів або іграшок), націлені на активізацію пізнання дітьми кольорів, форм, явищ мистецтва та оточуючої дійсності;
- творчі (без встановлених правил);
- сюжетно-рольові ігри (засновані на розробленому заздалегідь сюжеті), які дозволяють опанувати механізмами різних видів творчої діяльності та пізнати нову інформацію, здобути нових знань через виконання певних ролей;
- дидактичні ігри (на основі визначених правил), орієнтовані саме на вирішення конкретних дидактичних, навчально-пізнавальних задач;
- технічно-конструкторські ігри, що дозволяють учням здобути певний досвід у тому або іншому різновиді художньо-практичної або художньо-творчої діяльності, виступають лабораторією для мистецько-творчої роботи учнів;
- ігри інтелектуального характеру (в основу покладено принцип змагальності), які спонукають дітей до виявлення власних прогалин у знанні мистецтва, мотивують до самовдосконалення, активізують інтерес до вивчення нової інформації, пов'язаної із мистецтвом, стимулюють мистецько-пізнавальну активність [48].

Так, ефективним засобом, здатним коригувати пізнавальну активність учнів початкової ланки у процесі опанування ними навчального матеріалу з музичного мистецтва, є предметна гра «Чарівний чаклун», запропонована Т. Борисовою. Гра може застосовуватись на різних етапах уроку, під час слухання музичних творів, ефективною вона є при вивченні дитячих опер українських композиторів, також її можливо застосовувати при розгляді музичних казок як сучасних авторів, так і митців минулого.

Гра заснована на засадах інтеграції різних видів мистецької діяльності учнів (музичної, образотворчої, театральної). Метою застосування гри

виступає активізація сприйняття і аналізу учнями музичного матеріалу, розвиток художньо-образного мислення, емоційної сфери, розширення спектру асоціацій щодо характеру музики, формування навичок реагування на її видозміни, розвиток самостійності, стимулювання творчо-пошукового підходу до вирішення поставлених завдань, до подальшого самовдосконалення у музичній царині [9].

Максимально проявити творчий потенціал, виразити емоції та розробити реальний план дій можливо, уявивши себе Чаклуном, який за допомогою чаклунської сили у «чарівний спосіб» може змінити все, що є навколо у фантастичний світ із казковими героями.

Наприклад, при вивченні музичної казки А. Мігай «Вовк і семеро козенят», можна запропонувати дітям уважно послухати твір, а потім, використовуючи власні асоціації, що виникли від музичних образів, уявити будиночок, де жила коза з козенятами. Із запропонованих предметів «створити» світ життя козенят та мами-Кози. Ускладнити завдання можна, запропонувавши дітям «переписати сценарій», придумавши інший сюжет, що змінить казку. Підсумком гри є вибір Чаклуна, що має найбільшу «силу», який зміг найправдивіше і найцікавіше відобразити, або змінити казкові події.

Ця гра може застосовуватись для корекції пізнавальної діяльності, а саме розвитку уяви, образного мислення, пам'яті (у процесі відтворення подій казки), творчості (у процесі «зміни сюжету», добору нових фактів та героїв казки, тощо).

Наступна гра, що є не менш ефективною у корекції пізнавальної діяльності, – «Морські діджеї». Серед корекційних компонентів – комплексний аналіз характеру звучання музики, тембру, ритму, тонового наповнення, динаміки. Емоційне наповнення музичних творів, відповідність особистого настрою музиці, яку слухають діти саме в цей момент уроку, що допомагає одночасно і процесам рефлексії.

Гра дозволяє дітям використовувати загальновідомі популярні треки, що стимулює саморозвиток, упевненість, формування музичних смаків, спостережливість, активізує увагу, посилює інтерес до вивчення музичного мистецтва, формує прагнення до подальшого удосконалення власних мистецьких знань і вмінь.

Для гри необхідні карти, із зображенням морських мешканців: медузи, кита, риби-клоуна, дельфіна, морського коника. Діджей має визначити, якому із жителів, відповідно до його способу життя та поведінки найбільше сподобалась би певна музика, який з музичних творів найбільш би пасував, наприклад китам чи медузам.

Алгоритм гри передбачає попередню підготовку, з обговоренням характеру морських мешканців, їх способу життя та рис поведінки, а потім педагог орієнтує учнів до суті самої гри. Кит – найбільша тварина планети, неповоротка, поважна. Яка музика за темпом, звуком, ритмом на вашу думку, сподобається китам?

Гра може розвиватись в різному напрямку, коли учням пропонують сучасні хіти, а вони визначають, яким мешканцям вони будуть найбільш до вподоби. Інший принцип побудови – музичні твори добирають самі діти, аргументуючи свій вибір. Ігрову основу можна змінювати – підбирати музику до мешканців зимового лісу, пустелі, фантастичної країни фей та ельфів – таким чином сприяючи креативності мислення та розширенню світогляду.

Дієвим засобом корекції пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках музичного мистецтва є художньо-творча гра «Я-дизайнер». Метою цієї гри є корекція мислення, творчих здібностей, уяви, фантазії, формування вмінь аналізу, синтез на основі отриманих знань, систематизація, формування уявлень про цілісний сценічний образ тощо. Учні пропонують створити ескіз дизайнерського костюму для виконавця, музичні твори якого прослухали. Гра можлива у варіанті створення костюму «на замовлення», тобто після прослуховування вибірки пісень, шляхом аналізу різноманітних

нюансів манери виконавця, або ж самостійно зробити свій вибір, опираючись на музичні вподобання – «я мрію стати дизайнером...». Алгоритм гри передбачає групове обговорення: гармоніювати із голосом співака буде саме такий костюм, що має колір..., прикраси..., додаткові ефекти тощо. Характеристика творчості співака має лягти в основу сценічного образу, цю тезу потрібно донести дітям (творчість, здебільшого, ніжна та лірична, чи бадьора і запальна).

Однією з найпростіших та улюблених ігор, що використовуються з метою корекції пізнавальної діяльності є гра «Вгадай мелодію», яку можна використовувати у різноманітних варіаціях «Хто грає в оркестрі», «Який колір музичного твору?», «Яка картина цієї мелодії?», «Музика – мій настрій»

«Вгадай мелодію» – гра на інтуїцію, музичний слух та пам'ять, увагу. Більш ефективною є використання гри, коли музичні фрагменти подаються у міксі сучасних популярних мелодій, мелодій вивчених на уроках музичного мистецтва, мелодій з улюблених мультфільмів тощо. Один із варіантів більш складного відтворення, але із широким спектром активізації пізнавальної діяльності – самостійно підібрати «мінусовки» різних мелодій та запропонувати однокласникам «Вгадати мелодію», відтворивши підбірку на смартфоні.

«Хто грає в оркестрі» – гра, що активізує процесі уваги та пам'яті, логічного мислення, музичного слуху. Прослухавши фрагмент твору, у виконанні оркестру діти відповідають, які інструменти «чули», поділяють їх на духові та струнні, або, класифікують на розгляд учителя. Таким чином формуються вміння аналізу та синтезу, класифікації, систематизації.

«Яка картина цієї мелодії» – гра, що також може використовуватись у різних варіантах. При інтегрованій подачі учні можуть «зобразити» музичний твір у «картину», використовуючи олівці чи фарби, залежно від ритму та тону музичного твору. Або ж прослухавши фрагмент, обрати із запропонованих вчителем картин найбільш відповідну, на їх думку.

«Музика – мій настрій» – це гра, що передбачає вивчення емоційного стану дітей, та його корекцію в сторону позитивного відношення до навчання, однокласників, колективної роботи, учителів, тощо. Перший варіант гри – прослухайте мелодії та скажіть, якій з них найбільше відповідає ваш настрій саме сьогодні. Мелодії пропонуються різні – спокійні, мелодійні, бадьорі і веселі, сумні та тужливі. Вчитель відслідковує настрій учнів, залучаючи до роботи тих, хто сумний, намагаючись підбадьорюванням та похвалою поліпшити ситуацію. Наприкінці заняття з музичного мистецтва можна повторити вправу і побачити результат, якщо настрій змінився, значить і робота педагога була ефективною.

Інший варіант гри – назвати (включити) мелодію, яка відповідає емоційному стану учнів. Такі ігри формують довіру між учасниками навчального процесу, діти відчують свою значимість, а завдяки цьому не бояться розкриватись у творчому плані.

Гра «Мелодійні мультики» може бути запропонована у якості домашнього завдання. Суть гри полягає в тому, щоб за допомогою батьків, учні знайшли мультфільми з чудовим музичним супроводом, які, за бажанням, вчитель буде вмикати їм на уроках або під час перерв для перегляду.

2.3. Музикотерапія та музичний фольклор як засоби корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів

У сучасній психології та медицині існує окремий напрям корекції музикою – музикотерапія. Він використовує музику як ефективний засіб корекції порушень в емоційній сфері, поведінці, при проблемах у спілкуванні, страхах. Музикотерапія будується на підборі необхідних мелодій і звуків, за допомогою яких можна позитивно впливати на людський організм. Це сприяє загальному оздоровленню, поліпшенню фізичного стану, підняттю настрою, підвищенню працездатності. Такий метод дає змогу

використовувати музику як засіб, що забезпечує гармонізацію стану дитини: знімає напруження і втому, підвищує емоційний тонус, коригує відхилення в особистісному розвитку дитини та його психоемоційний стан.

Ще давньогрецькі філософи, які займались медициною, теоретично обґрунтовували та широко використовували на практиці музичне мистецтво для поліпшення стану пацієнтів. Видатний лікар Авіценна використовував музикотерапію при лікуванні нервових і психічних захворювань. Піфагор використовував музику у лікувальних цілях. Він опрацьовував математичні поняття для пояснення гармонії, що існують в музиці, у космосі та в душі людини [11].

Перші спроби наукового осмислення механізму впливу музики на організм людини відносяться до XVII ст., а експериментальні дослідження почались у XIX ст. На початок XX ст. на науковій основі було розкрито профілактичні, лікувальні й оздоровчі властивості музичного мистецтва [37, с.54].

Використання різних видів арт-терапії, у тому числі музикотерапії, розглянуто в роботах Л. Брусиловського, В. Петрушина, І. Гриньової; вокалотерапії присвячені наукові наробки С. Шушарджан та З. Еманова. За О. Гриньовою, музикотерапія – комплексна методика для корекції емоційних відхилень, страхів, рухових і мовленнєвих розладів, відхилень у поведінці, налагодженні комунікативних відносин.

Аналіз наукової літератури дозволив зробити висновок, що сьогодні музикотерапія розглядається як: допоміжний засіб психотерапії; системне використання музики в лікуванні дітей; засіб реабілітації; засіб профілактики та підвищення резервних можливостей організму людини; засіб оптимізації творчої та педагогічно-виховної роботи; найновішу психотехніку, що здатна забезпечити ефективне функціонування людини в суспільстві, гармонізувати її життя [39]. Однією з цілей музикотерапевтичних занять з молодшими школярами є інтеграція дитини в соціальну групу, оскільки в музичній

співтворчості добре відпрацьовуються комунікативні навички, усувається підвищена соромливість, формується витримка й самоконтроль [63].

Музикотерапія існує в таких формах:

- активна музикотерапія є терапевтично цілеспрямованою, активною музичною діяльністю (відтворення, фантазування, імпровізація за допомогою людського голосу та обраних музичних інструментів);
- рецептивна музикотерапія пов'язує процес сприйняття музики з терапевтичною метою;
- інтегративна музикотерапія поєднує психотерапевтичний вплив музики та інших видів мистецтва (малювання під музику, музична ігрова діяльність,
- пантоміма, пластична драматизація під музику, застосування прийомів казкотерапії тощо [60].

Активізацію пізнавальної діяльності, а саме покращення образного сприйняття та мислення, підвищення пізнавальної активності, регуляцію самоконтролю та осмислення свого «Я» підтверджує «...експеримент, який було проведено в середині XX століття в загальноосвітніх школах Європи з щоденного введення музики в розклад занять. Було доведено «здатність інтенсивного музичного навчання суттєво підвищувати успішність з усіх предметів» (Ф. Массертмідж) [60].

Організація занять з музикотерапії вимагає від фахівця поетапності та наступності у кроках – від розвитку сприймання музичного матеріалу дітьми до засвоєння ними музичних знань, вмінь та навичок. Зв'язок слова і дії педагогу необхідно формувати протягом тривалого часу, постійно повторюючи вже засвоєне і поступово просуваючись вперед до нових досягнень. Поступове ускладнення вимог та систематичний контроль за виконанням завдань забезпечує ефективність гармонійного розвитку дитини [63].

Використання музикотерапії на уроках музичного мистецтва у початковій школі з метою корекції пізнавальної діяльності виконує наступні завдання:

- розвиток та подальше формування в учнів здатності емоційно сприймати музику;
- формування стійкого, умотивованого інтересу до музичної та практично-музичної діяльності;
- подальший розвиток елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, його структуру, визначення його ролі у житті людей;
- систематична робота з корекції недоліків пізнавальної діяльності шляхом цілеспрямованого сприймання музики;
- корекція недоліків емоційно-вольової сфери шляхом формування позитивного, комфортного емоційного клімату на уроках музичного мистецтва;
- формування різних функцій мовлення;
- покращення недоліків моторно-рухової сфери через активну моторну діяльність (танцювальні рухи пальчиками, окремими частинами (лише верхніми чи нижніми кінцівками тощо);
- формування емоційно-естетичного ставлення через твори музичного мистецтва в цілому до навколишнього світу та предметів та явищ в ньому;
- формування музично-сенсорних здібностей.

Фрагменти музикотерапії в урочний час направлені на певні види корекційної роботи, а саме:

- рецептивне сприймання музики (чуттєве);
- рухова релаксація та злиття з ритмом музики;
- гра з іграшками;
- музично-рухові ігри та вправи;
- вокалотерапія (співи);

- музикомалювання;
- казкотерапія;
- гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація;
- дихальні та гімнастичні вправи під музику [17].

Рецептивне сприйняття музики опрацьоване у додатку А. Музичні твори класифіковані для використання при різних станах учнів молодших класів, а саме: для зниження рівня агресії та зменшення почуття страху, підйому енергетики та виходу із стану сну, для подолання депресії, відчуття самоти і втоми, для уявних подорожей, відчуття радості та бадьорого настрою, полегшення розчарування та фрустрації, подолання комплексу неповноцінності.

Даний перелік у практичній частині дослідження нами був поєднаний з ігровими формами корекційної роботи, описаній у розділі 2.2. Так, наприклад гра «Морські діджеї» може містити під час виконання дітьми завдань фонову музику з шумом моря.

Рецептивне сприймання музики варто поєднувати із бесідами про настрій дітей, причинами, що можуть його покращити, чи навпаки – факторами, які змушують учнів сумувати.

Рухову релаксацію взагалі варто використовувати і на інших уроках, під час розминок та динамічних хвилинок. При відчутті, що діти втомились, засиділись, відчувають інтелектуальне перенапруження рухові релаксації мають стати обов'язковим фрагментом уроків.

Гра на дитячих шумових і музичних інструментах – одне з найбільш улюблених занять дітей початкової школи. Шумова картинка, яка виникає під час застосування шумових інструментів перезавантажує дитячу психіку, звільняє енергію, створює ауру щастя. Окрім того, в такі моменти виховується колективна відповідальність за спільну справу – успішність цієї вправи сприяє формуванню впевненості у собі, коли дитячий колектив, спільно створюючи музичний проект відчуває себе оркестром.

Прикладом корекційного впливу із застосуванням музикотерапії є гра «Танок пролісків». Учнівський колектив, що емоційно збуджений, просимо сісти на килим, та уявити себе весняними квітками – пролісками. Музичний супровід гри - твір П. І. Чайковського «Пролісок». Учні уявляють себе первоцвітами, що зростають і тягнуться до сонця, проте їх шлях не простий – навколо сніг, льодяні гострі кірки. Коли музичний твір переходить в більш жвавий темп квіточки відчують себе повними енергії, починають стрімко рухатись по колу та кружляти, а зі зміною темпу на більш повільний - заспокоюються, сідають на килим схиляють голівку та засинають. Метою цієї гри є розвиток слухової уваги, пам'яті, розвиток координації рухів, зняття психоемоційного напруження, розвиток креативності, розкріпачення поведінкових утисків, стимуляція та концентрація уваги [39, с.165].

Дихальні та гімнастичні вправи під музичний супровід мають ефективну корекційну дію, проте вимагають витримки та слухняності дитячого колективу. Наведемо приклади вправ, що коригують пізнавальні складові учнів початкової школи.

Вправа на зосередження уваги – «Таємна мова»: педагог розказує правила гри, які полягають у наступному: кожен жест педагога передбачає відповідні дії учнів (одна рука вгору – це ходьба у півприсяді; дві руки вгору - ходьба хресним і приставним кроком; обидві руки вниз – ходьба на носках; руки в сторони – ходьба на п'ятах). Темп і ритм рухів дітей має відповідати музичному фрагменту, що звучить в даний момент, дихання також може пришвидшуватись, сповільнюватись.

Вправа «Слухаємо тишу» – формує стабільну увагу та зосередження. Діти повільно рухаються під музичний акомпанемент, а при закінченні музичного фрагменту зупиняються. Педагог каже дітям здійснити повільно і спокійно рухи, а саме – підняти по черзі руки вгору, підтягнутись, присісти, сісти на килим. Всі рухи учні мають виконувати тихо, щоб не сполохати тишу, яку слухає серцебиття гарячих учнівських сердечок. Наприкінці діти

малюють руками серця, та дарують їх одне одному, заспокоюють дихання та посміхаються.

Важливим засобом корекції пізнавальної діяльності учнів є музичний фольклор. Термін «фольклор» запровадив англієць В. Томс. Автор у 1846 році під псевдонімом А. Мертон надрукував у часописі «Атенеум» (№ 982) статтю «The Folklore». Тим самим щасливо давши ім'я явищу, яке в Європі вивчали вже впродовж століть, але називали по-різному розпливчасто та описово. «Folk» означало у нього народ, «lore» – мудрість, а ціле вчений визначив як «неписану історію, що фіксує залишки давніх вірувань, звичаїв і подібного в сучасній цивілізації». Проминуло ще півтора століття, і нині більшість фахівців переконані, що існує фольклор, тісніше пов'язаний саме із «сучасною цивілізацією» [48, с.38].

Фольклор частіше за все сприймається як форма народного мистецтва, і, за визначенням Р. Вотермена, охоплює різні види оповідань, прислів'їв, висловлювань, замовлянь, пісень тощо і використовує як засіб висловлення усну мову.

Музичний фольклор – цікавий, доступний, багатофункціональний матеріал для навчання та виховання дітей, сутність якого полягає в наданні дитині початкових знань про оточуюче середовище, передачі суспільних моральних цінностей і культури свого народу через прості форми фольклорного матеріалу, що є надзвичайно важливим в умовах затримки психічного розвитку [48, с.4].

Щодо українського музичного фольклору – це народне мистецтво, яке зародилось в надрах первісного суспільства, розвивалося впродовж багатьох тисячоліть і життя якого не припинилося й зараз та характеризується як сукупність відтворюваних голосом або на музичних інструментах мелодій чи інших звукових комплексах, які утримуються в пам'яті їхніх носіїв – українського народу – і з давніх часів живлять усну традицію шляхом наслідування від покоління до покоління [49].

Музичний фольклор є системним та досить складним багатовіковим утворенням, що складається із прозових, речитативних, пісенних та ігрових творів. Він складається як із творчих продуктів самих дітей, так і з творів, що дорослі виконують для дітей. Такий поділ виник з того, що ігрові та ритміко-інтонаційні можливості дітей залежать від їх віку та особливостей психофізичного розвитку.

У ранньому віці емоційний, моторний і розумовий розвиток дитини лежить цілком на обов'язку дорослих. Жанри колискових і забавлянь мають виховне і комунікативне значення. Велика роль тут належить інтонації – як мовної, так і музичної [48].

Діти початкової школи ще не зовсім гарно керують своїми емоціями, для них важливий настрій дорослих, який вони чітко вловлюють та одразу реагують.

Музичний фольклор несе в собі ефективне коригуюче навантаження. Це вирішення проблем розумового та емоційного розвитку, а головне – ігри, пісеньки, дражнили, різні форми дитячої творчості задовольняють потребу учнів у комунікації. Учні початкової школи постійно прагнуть контактів: спілкуються з дорослими, з однолітками; пізнаючи світ, вони намагаються відтворювати звуки навколишнього середовища, в тому числі – запозичують пісні дорослих [48].

Українська народна пісня, яка приваблює своєю красою, душевністю, глибоким поданням та щирістю пережитих автором-народом почуттів, є найкращим засобом для учнів початкових класів, що допомагає розуміти музичну мову, досягнути цінність мистецтва.

Наспівування з дитинства відомих мелодій допомагає учням не лише запам'ятовувати їх, а й отримувати естетичну насолоду, оскільки ці мелодії в генетичній пам'яті українців.

Науковцями підраховано, що в Україні складено понад п'ять тисяч пісень, що відносяться до безлічі жанрів, серед яких відомими є: пісні

жартівливі, пісні про історичні події, козацькі думи, колискові, колядки, щедрівки, обрядові, побутові, стрілецькі, патріотичні, танці, хороводи тощо.

Проте, варто звернути увагу педагогічного загалу на той факт, що використання музичного фольклору як потужного корекційно-розвивального засобу переважно здійснюється у пасивній формі слухання. На жаль, його вплив на психоемоційний стан учнів є недооціненим. А пісня – це збагачення і розширення словника, активізація пізнання, уяви та уваги, пам'яті, формування музичної культури, всіх вищих психічних функцій дитини.

У додатку Б зібрані пісні, використані для корекції пізнавальної діяльності учнів, які молодші школярі залюбки вивчають, оскільки вони мають багаторазові повторення слів, проте є маловідомими серед педагогів.

Дитячі пісні, як правило, мають чітку ритмічну організацію. Мелодичне наголошення збігається з мовними наголосами й римуванням вірша. Ритмічна організація визначається як акцентами, так і більшими тривалостями [26].

Коліскові пісні мають неабияке педагогічне значення. Коліскові пісні приваблюють своєю простотою, безпосередністю, ніжністю, співучістю, на їхній основі можна виховати любов до тварин, птахів, естетичне ставлення до природи, що може вплинути на виховання доброти й чуйності. Окрім того, використовуючи колискові у корекційній роботі ефективним є їх порівняння, з метою формування у дітей навичок аналізу та систематизації музичного матеріалу, рекомендовані колискові подані у додатку В. Таким чином учні роблять загальний висновок про те, що у колискових завжди протяжна, тиха мелодія, характер самого музичного твору спокійний, темп колискових завжди повільний, музика виконується в тихих динамічних відтінках. При прослуховуванні важливо використовувати записи колискових, виконані в автентичній манері наприклад Ніни Матвієнко, Віктора Павлика, Лесі Горової, перелік колискових, які можна використовувати з корекційною метою в роботі, подано у додатку В.

Жартівливі пісні також є цікаві за змістом, різноманітні за художнім задумом, події в них відбуваються динамічно, а це сприяє розвитку в дітей відчуття ритму.

Музичний фольклор – багатофункціональний матеріал, що є ефективним, цікавим та корисним для навчання та виховання дітей. Учні не лише отримують знання про оточуюче середовище, а й розуміння суспільних автентичних моральних цінностей, бачать реальні надбання культури свого народу через прості форми із досить складним і багатогранним змістом. Проте серед проблем використання музикотерапії та музичного фольклору в практичній діяльності педагогів варто наголосити на нестачі навчально-методичного забезпечення та недостатній методичній підготовці до роботи з творами фольклорної музики, що призводить до неповного її використання з метою корекції пізнавальної діяльності учнів молодших класів.

Висновки до розділу 2

У розділі здійснено обґрунтування методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва:

- опрацьовано Державний стандарт Базової початкової освіти та визначено обов’язкові результати в мистецькій освітній галузі;
- визначено основні напрями діяльності учителів мистецтва початкової школи в середовищі НУШ;
- опрацьовано педагогічні, психологічні та філософські джерела з тематики корекції пізнавальної діяльності молодших школярів та визначено критерії сформованості пізнавальної діяльності молодших школярів та її компоненти;

- опрацьовані умови ефективного використання музичних ігор, музикотерапії та музичного фольклору з метою корекції пізнавальної діяльності учнів молодших класів;
- розроблені форми педагогічно-корекційної роботи у вигляді музичних ігор, серед яких і авторські;
- розкрито методичні особливості використання музикотерапії з метою з метою корекції пізнавальної діяльності учнів молодших класів;
- підібрано та подано у додатках А, Б, В переліки класичних музичних творів, що впливають на емоційні стани учнів початкових класів, та можуть бути використані в роботі педагога з метою корекції пізнавальної активності учнів; перелік маловідомих жартівливих пісень та колискових, що додатково впливають на емоції дітей позитивно ефектом новизни.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

3.1. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів

Дослідження передбачало проведення педагогічного експерименту, який складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного.

Метою констатувального етапу експерименту було з'ясування рівнів сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

На формувальному етапі перевіряли ефективність методичних основ корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

На контрольному етапі було проведено контрольні зрізи, здійснено порівняльну характеристику рівнів пізнавальної діяльності після корекції з результатами констатувального етапу, представлено результати статистичної обробки одержаних результатів дослідження.

Експериментальна частина дослідження проводилась у Комунальній установі Сумська загальноосвітня школа I – III ступенів №4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради протягом 2020-2021 н.р. Експериментом було охоплено два 2-гі класи, один з яких визначений експериментальним (2-А, 26 дітей), інший – контрольним (2-Б, 27 дітей).

Для проведення діагностичної роботи було визначено критерії (шкільна мотивація, розвиток творчої уяви, вміння аналізувати та порівнювати) та їх показники на різних рівнях сформованості: високому, середньому та низькому (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Рівні, критерії та показники сформованості пізнавальної діяльності учнів
початкових класів

<i>Рівень</i>	<i>Критерії</i>	<i>Показники сформованості</i>
Високий	Шкільна мотивація	Високий пізнавальний мотив; учня цікавлять усі види діяльності; учень дотримується усіх вказівок учителя, проявляє сумлінність та відповідальність при виконанні завдань на доручень
	Розвиток творчої уяви	Оригінально та дотепно складає різні речення із заданих слів із різним сенсом; у реченнях використовує різні частини мови, подає своє бачення.
	Вміння аналізувати	За короткий період часу опрацьовує інтелектуальну задачу, аналізує її та робить правильний висновок, оформлює висновок за заданим алгоритмом
	Вміння порівнювати	Швидко та правильно порівнює різні поняття, складає правильні логічні схеми, правильно оформлює результат
Середній	Шкільна мотивація	Середній пізнавальний мотив; учня цікавить здебільшого позаурочний час у школі; учень дотримується не усіх вказівок учителя, не завжди проявляє сумлінність та відповідальність при виконанні завдань на доручень
	Розвиток творчої уяви	Складає однотипні речення із заданих слів; у реченнях частіше використовує лише підмет та присудок.
	Вміння аналізувати	Інтелектуальні задачі опрацьовує повільно, має сумніви у рішеннях; аналізує, проте не завжди робить правильний висновок, має помилки у оформленні
	Вміння порівнювати	Порівнює правильно, проте не швидко, логічні схеми можуть містити помилки, але більшість відповідей правильні
Низький	Шкільна мотивація	Низький пізнавальний мотив; учня не цікавить час, проведений у школі; учень не виконує вчасно завдання, хоча до доручень відноситься позитивно; не є сумлінним та відповідальним
	Розвиток творчої уяви	Кількість складених речень обмежена двома-трьома простими реченнями
	Вміння аналізувати	Інтелектуальні задачі не викликають інтересу, частіше учень їх не розв'язує
	Вміння порівнювати	Допускає помилки у порівнянні понять, плутає поняття, не виконує завдання

На констатувальному та контрольному етапах були використані чотири діагностичні методики, завдяки яким визначався рівень сформованості пізнавальної діяльності учнів, що брали участь в експерименті.

Використані методики: анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Г. Лускановою), методика «Творча уява» («Три слова»), тест Ліппмана «Логічні закономірності» та методика порівняння понять на визначення розумової операції порівняння (додаток Г).

Так, анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Г. Лускановою) містить низку питань, що виявляють інтерес і прагнення дитини до шкільного навчання та перебування в навчальному закладі взагалі. До кожного запитання пропонувано по 3 варіанти відповіді. Наприклад:

1. Чи подобається тобі в школі?
 - Не дуже;
 - подобається;
 - не подобається.
2. Зранку, коли ти прокидаєшся, то завжди охоче йдеш до школи чи часто хочеш залишитися вдома?
 - Частіше хочу залишитися вдома;
 - по-різному;
 - іду охоче.
3. Якби вчитель повідомив, що завтра до школи не обов'язково приходити всім учням, що за бажанням можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи залишився б удома?
 - Не знаю;
 - залишився б удома;
 - пішов би до школи.
4. Чи подобається тобі, коли у вас скасовують які-небудь уроки?
 - Не подобається;
 - по-різному;
 - подобається...

Кількість балів за певний варіант відповіді на запитання анкети нараховується відповідно до спеціального ключа, що поданий в додатку Г. Опрацювання анкетних даних дозволяє виявити рівень шкільної мотивації дитини.

Наприклад, 25—30 балів характеризують високий рівень шкільної мотивації та навчальної активності. Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

А результат у менше ніж 10 балів свідчить про негативне ставлення до школи, шкільну дезадаптацію. Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Маленькі діти (5—6 років) часто плачуть, просяться додому. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Метою методики «Творча уява» («Три слова») є дослідження особливостей творчої уяви. Досліджуваному учню дають три будь-яких слова (дощ, собака, місяць) і пропонують протягом 15 хв. скласти якомога більшу кількість речень, у кожне з яких входили б всі три слова.

Оцінка роботи досліджуваного школяра проводиться за наступною шкалою:

- у реченні використані всі 3 слова в дотепній та оригінальній комбінації – 6 балів;

- у реченні використані всі 3 слова без особливої дотепності, але в оригінальній комбінації – 5 балів;
- у реченні використані всі 3 слова у звичайній комбінації – 4 бали;
- у реченні використані всі 3 слова в менш розумово необхідній, але логічно допустимій комбінації – 3 бали;
- у реченні розумово необхідно використані лише 2 слова, а 3-є слово використано для словесного зв'язку – 2 бали;
- у реченні вірно використано лише 2 слова, а 3-є слово штучно введено у речення – 1 бал;
- досліджуваний правильно зрозумів завдання, але дає у реченні формальне об'єднання всіх 3-х слів або використовує їх з повторенням – 0,5 бала;
- речення являє собою безглузде поєднання всіх 3-х слів – 0 балів.

Якщо досліджуваний склав дуже схожі одне на одне речення, з повторенням теми, то друге і всі наступні речення оцінюються половиною початкового балу. Підраховується сума балів, отримана кожним досліджуваним. Обчислюється середній бал кожного досліджуваного та середній бал всієї вибірки. Рівні розвитку творчої уяви:

5 – 6 балів – високий рівень;

3 – 4 бали – середній рівень;

0 – 2 бали – низький рівень.

Варто зазначити, що результати методик були приведені до трьох рівнів, відповідно за кожен критерій на високому рівні сформованості учні могли отримати по 3 бала (високий рівень 12-9 балів); на середньому рівні – по 2 бала (середній рівень 8-5 балів), по 1 балу – на низькому рівні сформованості пізнавальної діяльності (низький рівень – 4- 0 балів).

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на констатувальному етапі експерименту у експериментальній та контрольній групах подано у додатку Д.

За результатами анкети учні контрольної і експериментальної групи відповіли практично однаково щодо уподобань на уроках мистецтва. Так, варіанти відповідей, здебільшого стосувались художнього виконання пісень, підготовки сценічного образу, бажання створювати сценки із співами, танцями, грати на музичних інструментах. Натомість, залишилися без вибору варіанти, що передбачали вивчення історії музики, розбір структури музичних творів, дискусії з приводу сюжетних ліній творів, логіки побудови музики.

За комплексом діагностик учні експериментального та контрольного класів мають наступні результати: високий рівень – 4 дитини у експериментальному та 5 учнів у контрольному класах; середній рівень – 19 у експериментальному та 18 у контрольному, та 3 учні з низьким рівнем у експериментальному і 4 у контрольному класі (рисунок 3.1).

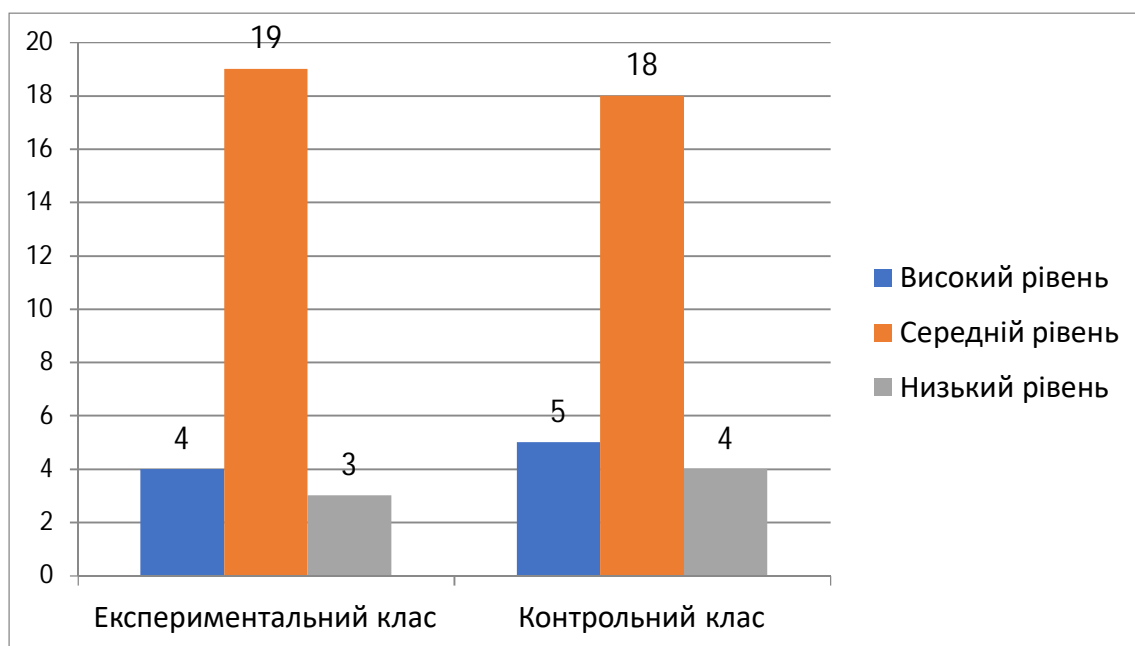

Рис. 3.1. Рівень сформованості пізнавальної діяльності учнів на констатувальному етапі експерименту

Таким чином рівні розвитку пізнавальної діяльності у обох класах значно не відрізняються. Щодо середніх результатів по кожній методиці, використаній в експерименті, то показники класів, що взяли участь у експерименті, представлені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Середні бали сформованості пізнавальної діяльності учнів на констатувальному етапі

<i>Середній бал</i>	<i>Шкільна мотивація</i>	<i>Розвиток творчої уяви</i>	<i>Вміння аналізувати</i>	<i>Вміння порівнювати</i>
Експериментальна група	2	1,72	1,57	1,53
Контрольна групи	2,1	1,7	1,7	1,4

Середній бал по усім чотирьом діагностикам у експериментальній та контрольній групі також не відрізняються значно. У підсумку сформованість пізнавальної діяльності у обох класах має однаковий рівень.

3.2. Перебіг і результати формувального експерименту

Формувальний етап проходив упродовж 2020-2021 навчального року у експериментальному класі із застосуванням методичних розробок корекції пізнавальної діяльності учнів засобами музичного мистецтва (описаними у розділі 2 дослідження), контрольний клас – займався на уроках музичного мистецтва за програмовим матеріалом без змін.

Планування, з урахуванням корекційної роботи, складене відповідно до «Навчальних програм для загальноосвітніх закладів з навчанням українською мовою. 1–2 класи (НУШ) відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 1272 від 08.10.2018 р. Програмове навантаження у 2 класі загальноосвітніх навчальних закладів – 35 годин на рік. Тематичний розріз програми наступний: «Мова мистецтва» - 8 годин; «Мова мистецтва» - 8 годин; «Зустріч з митцями» - 10 годин; «Сторінки народного мистецтва» - 9 годин. До кожного уроку були добрані відповідні форми та методи корекційної роботи дослідницької діяльності учнів експериментальної групи. (табл.3.3).

Тематичне планування корекції пізнавальної діяльності на уроках
музичного мистецтва (2 клас)

№	Тема уроку	Корекція пізнавальної діяльності
1.	Зустріч з мистецтвом	Бесіда «Яка на колір «щаслива» музика?
2.	Природа в мистецтві	Гра «Чарівний чаклун» До фрагменту музики Вівальді скласти сценарій
3.	Подорож у село	Бесіда «Народний фольклор». Чим народні пісні відрізняються від інших. За що ми їх любимо, що відчуваємо, коли чуємо. Складіть добірку з улюблених пісень родини
4.	Осіння мелодія	Гра «Діджеї погоди». До зображень погодних явищ (гроза, дощ, сніжок, веселка, вітер» добрати музику відповідно до «характеру» явища
5.	Осінній таночок	«Відгадай мелодію» підбірка пісень про осінь, які необхідно впізнати по «мінусовкам»
6.	Ритмічний рух	Гра «Хто грає в оркестрі» Які інструменти ви чуєте при прослуховуванні Є.Адамцевича «Запорізького маршу»
7.	Різні темпи	Бесіда. «Як можна відобразити характер тваринки у музиці. Якими засобами? Який темп будуть мати твори різних тварин (жираф, зебра, кашалот, тигр)
8.	Сторінками мистецтва	Гра «Яка картина цієї мелодії»
9.	Осінній урожай	Гра «Мелодійні мультики» знайти мультики, де зображені українські обряди, життя у селі (скористатись допомогою батьків)
10	Народні мотиви	Музикотерапія «Наш щипковий оркестр» - створення музичного шедевру своїми силами за допомогою щипкових інструментів. Правило – дотримання ритму.
11	Контрасти	Гра «Який колір музики?». Визначення «кольорів» музичних фрагментів контрастного звучання

12	Споріднені інструменти та кольори	Гра «Чарівний чаклун» Уявити себе в ролі смичкового інструменту (вибір рандомний, за малюнком)
13	Композиція твору	Гра «Слухаємо тишу» - слухняні гноми. Бесіда «Як ви розумієте композицію творів, якими буде композиція коротких та довгих музичних творів»
14	Динаміка в творі мистецтва	Порівняння колискових. Протяжність, характер твору, темп, відтінки, ритм. Додаткове завдання – розпитати рідних про слова колискових, що наспівувала мама. Записати слова.
15	Зимові мотиви	Ритмічні твори. Пригадайте сучасні ритмічні пісні. Чи подобається вам Монатік, які його пісні знаєте, чим вони вас приваблюють?
16	Святкова подорож	Виконання пісень відбувається блоками, між ними проводяться ігри «Таємна мова», вправи з дихальної гімнастики
17	Зустріч з театром	Гра «Чарівний чаклун»
18	Подорож містом	Гра «Я-дизайнер» створення костюмів до героїв казки «Коза Дереза»
19	Зимова казка	Гра «Хто грає в оркестрі»
20	У світі кіно	Гра «Я-дизайнер»: створення костюмів для колядників
21	Улюблені іграшки	Гра «Мелодійні мультики» підбір мультиків про зиму. Додаткове завдання – підбір мультиків про зиму із веселою та сумною музикою (за допомогою батьків)
22	Пластилінові фантазії	Бесіда про ритмічність музики. Гра «Яка картина цієї мелодії» - намалюємо гопак, що краще обрати? олівці, фломастери чи фарби? Чому?
23	В гостях у казки	Гра «Казковий хор» - хоровий спів відомих уривків (на вибір дітей) проте за заданою тематикою педагога
24	Весна прийшла	Гра «Танок пролісків» Гра «Вгадай мелодію» - підбірка пісень на весняну тематику
25	Музичний портрет	Гра «Музика – мій настрій»

26	Весняні пригоди	Концерт улюблених пісень (урок відкритого типу, із залученням батьків)
27	Народні свята	Музикотерапія «Наш духовий оркестр» - створення музичного шедевуру своїми силами за допомогою духових інструментів. Правило – дотримання притишеної гри на інструменті.
28	Народні ігри та іграшки	Бесіда «Ритмічний малюнок коломийок»
29	Народна композиція	Гра «Хто згадає і наспіває найбільше народних пісень». Додаткове завдання – улюблена народна пісня моєї бабусі (дідуся)
30	Народні ритми	Ритмічні рухи під аркан. Відтворення рухів (відео фрагмент) аркану під музичний супровід
31	У ритмі свята	Гра «Веселі музики» - створення квартету, тріо, дуету (педагог коригує склад, запрошуючи учнів, що не є лідерами в колективі)
32	Від народного до сучасного	Гра «Минулі ритми в сучасному житті». Пошук виконавців, що використовують у творчості фольклор у сучасному аранжуванні.
33	Подорож рідним краєм	Музика рідного краю. Знайомство з композиторами та співаками рідного краю.
34	Літо зустрічаємо	Ілюстрування улюбленої сучасної (народної) пісні на вибір учня
35	Мистецтва світ	Заключний концерт створений з музичних номерів, самостійно підготованих дітьми.

Експериментальна складова закінчувалась останнім етапом дослідження, а саме – контрольним, метою якого було здійснити порівняльну характеристику рівнів пізнавальної діяльності після корекції з результатами констатувального етапу. Були використані ті ж методики, що і на констатувальному етапі, з тією відмінністю, що запитання в анкетах та тестах були словесно видозмінені, проте змістовне їх наповнення залишилось.

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на контрольному етапі експерименту подано у додатку Е.

Високий рівень розвитку пізнавальної діяльності у експериментальній групі отримали 10 учнів (результат поліпшився на 6 учасників експерименту). Середній рівень у цій групі отримали 15 учнів, а на низькому рівні залишився 1 учень (2 учасники експерименту підвищили рівень). У контрольній групі результат наступний: 7 учнів мають високий результат (на 2 більше у порівнянні із констатувальний етапом); 18 учнів мають середній результат та 2 дітей залишилось на низькому рівні (2 учнів поліпшили результат) (див. рисунок 3.2.). Таким чином контрольна група отримала нижчі результати.

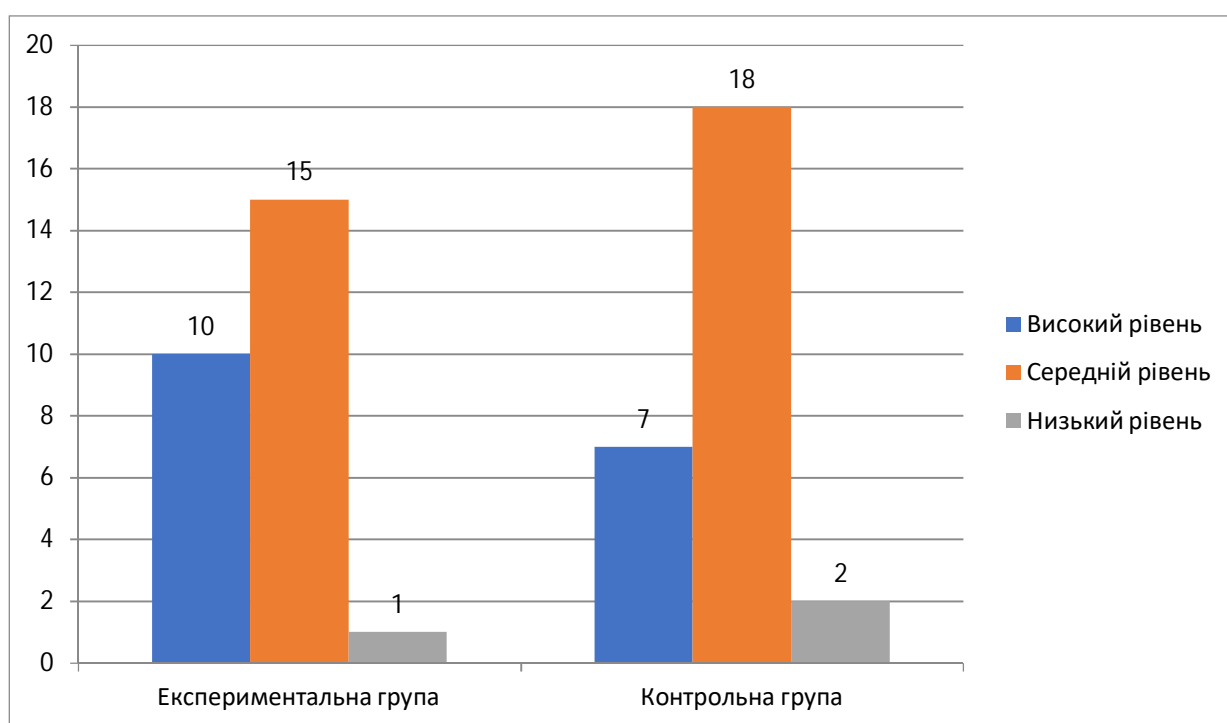

Рис. 3.2. Рівні сформованості пізнавальної діяльності учнів на контрольному етапі експерименту

Результати експерименту підтверджують, що корекційна робота пізнавальної діяльності із застосуванням музичного мистецтва, а саме музичних ігор, музикотерапії та музичного фольклору є ефективним засобом поліпшення показників пізнавальної діяльності учнів початкової школи, оскільки по усім застосованим діагностикам показників експериментальний клас має покращення результату.

Отже, методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва є дієвими та ефективними, при застосування їх педагогами, що мають відповідну компетентнісну професійну складову, готові до інновацій, до створення атмосфери взаємоповаги та взаєморозуміння з дітьми, до творчості на кожному уроці та сприйняття кожного учня – як юного творця майбутнього держави Україна.

Висновки до розділу 3

Для проведення експерименту, що включав три етапи – констатувальний, формувальний та контрольний – було розроблено рівні, критерії та показники сформованості пізнавальної діяльності. У високий, середній та низький рівні сформованості було включено відповідні критерії розвитку: шкільну мотивацію, розвиток творчої уяви, вміння здійснювати аналіз та вмінню порівнювати категорії.

Показники сформованості визначались відповідно до діагностик, а саме: анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Г. Лускановою), методика «Творча уява» («Три слова»), тест Ліппмана «Логічні закономірності» та методика порівняння понять на визначення розумової операції порівняння.

Констатувальний етап експерименту показав, що рівні розвитку пізнавальної діяльності у обох класах значно не відрізняються.

Формувальний етап проходив упродовж 2020-2021 навчального року у експериментальному класі із застосуванням методичних розробок корекції пізнавальної діяльності учнів засобами музичного мистецтва (описаними у розділі 2 дослідження), контрольний клас – займався на уроках музичного мистецтва за програмовим матеріалом без змін.

Експериментальна складова закінчувалась контрольним етапом дослідження, метою якого було здійснити порівняльну характеристику рівнів

пізнавальної діяльності після корекції з результатами констатувального етапу.

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на контрольному етапі експерименту показали, що експериментальний клас отримав вищі показники сформованості пізнавальної діяльності.

Високій рівень розвитку пізнавальної діяльності у експериментальній групі отримали 10 учнів (результат поліпшився на 6 учасників експерименту). Середній рівень у цій групі отримали 15 учнів, а на низькому рівні залишився 1 учень (2 учасники експерименту підвищили рівень). У контрольній групі результат наступний: 7 учнів мають високий результат (на 2 більше у порівнянні із констатувальним етапом); 18 учнів мають середній результат та 2 дітей залишилось на низькому рівні (2 учнів поліпшили результат).

Таким чином, результати експерименту підтверджують, що корекційна робота пізнавальної діяльності із застосуванням музичного мистецтва, а саме музичних ігор, музикотерапії та музичного фольклору є ефективним засобом поліпшення показників пізнавальної діяльності учнів початкової школи.

ВИСНОВКИ

У дослідженні викладено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми корекції пізнавальної діяльності учнів початкової школи засобами музичного мистецтва. Проведене дослідження дало підстави для таких висновків:

1. З'ясовано теоретичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

У результаті аналізу літературних джерел констатовано, що зазначена проблема здебільшого вивчалась в розрізі корекцій складних порушень розвитку, обумовлених фізіологічними та анатомічними особливостями дітей, тому більшість робіт присвячено принципам корекційної роботи з розумово відсталими дітьми. Але в загальноосвітніх закладах діти потребують корекції не через фізичні та анатомічні відхилення, а через стани страху, гіперактивності, невпевненості, а ці питання розробляються вченими здебільшого в теоретичному аспекті, тож існує дефіцит практичних програм для використання педагогами на уроках мистецтва.

Проаналізовано термінологічний апарат дослідження, зокрема поняття корекції та психокорекції, навчальної та пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Охарактеризовані рівні пізнавальної активності (відтворювальна активність, репродуктивна активність, інтерпретувальна активність, творча активність), поняття пізнавального інтересу та етапи його розвитку (репродуктивно-фактологічний, описово-пошуковий та творчий).

2. Теоретично обґрунтовано методичні основи корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

Визначено методичні аспекти застосування музичних ігор, музикотерапії та музичного фольклору як засобів корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів, зокрема, розвитку їх позитивної навчальної мотивації, пізнавальних умінь (аналізу, синтезу, планування, рефлексії), пізнавальних здібностей (уваги, пам'яті, мислення, уяви тощо).

З'ясовано, що при корекції пізнавальної діяльності музичними засобами закладаються основи систематизації та класифікації явищ, алгоритмів творчого мислення на основі сприйняття та аналізу музичних художніх образів, рефлексії своєї діяльності через формування пізнавальних учбових дій, а також що ефективною формою роботи в корекції пізнавальної діяльності є використання педагогом пізнавальних музичних задач.

Визначено, що використання ігрових форм роботи (у т.ч. авторських ігор) із молодшими школярами на уроках мистецтва є гармонійним та ефективним, оскільки забезпечує творчий характер діяльності учнів.. Розроблено план корекційної роботи на рік, до кожного уроку мистецтва дібрано форми корекційної роботи, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів.

3. Уточнено критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Відповідно до вікових та інтелектуальних особливостей учнів початкової школи для проведення діагностичної роботи було визначено 4 критерії сформованості пізнавальної діяльності дітей: шкільна мотивація, розвиток творчої уяви, вміння аналізувати та порівнювати.

На основі розроблених критеріїв і показників визначено 3 рівні сформованості пізнавальної діяльності: високий, середній і низький.

4. Експериментально перевірено ефективність методичних основ корекції пізнавальної діяльності учнів початкових класів засобами музичного мистецтва.

Експеримент проводився на базі КУ Сумська загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів №4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради протягом 2020-2021 н.р. і включав три етапи – констатувальний, формувальний та контрольний.

Експериментом було охоплено два 2-гі класи, один з яких визначений експериментальним (2-А, 26 дітей), інший – контрольним (2-Б, 27 дітей).

На констатувальному етапі було застосовано діагностичні методики: анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Г. Лускановою), методика «Творча уява» («Три слова»), тест Ліппмана «Логічні закономірності» та методика порівняння понять на визначення розумової операції порівняння. Констатувальна діагностика показала, що рівні сформованості пізнавальної діяльності у обох класах значно не відрізняються.

Формувальний етап проходив у експериментальному класі із застосуванням методичних розробок корекції пізнавальної діяльності учнів засобами музичного мистецтва, на основі комплексу розроблених методів з використанням музичних ігор, музикотерапії та фольклору.

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на контрольному етапі експерименту показали, що експериментальний клас отримав вищі показники сформованості пізнавальної діяльності.

Отже, результати експерименту підтверджують, що корекційна робота пізнавальної діяльності учнів із застосуванням засобів музичного мистецтва, а саме музичних ігор, музикотерапії та музичного фольклору, є ефективною.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів обраної проблеми. Перспективою досліджень вважаємо шляхи вдосконалення освітніх технологій розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко Я. С. Психокорекція: навч.-метод. посібник. Львів: ЛьвДУВС. 2017. 212 с.
2. Аніщенко Г. Музично-естетичне виховання в контексті професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. №2. Слов'янськ, 2010. С. 3-9.
3. Антонова-Турченко О.Г. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія. К.: ІЗМН, 1997. 260 с.
4. Антонюк В. Г. Постановка голосу: навч. посібник. Київ: Українська ідея, 2000. 68 с.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: навч.-метод. Посібник. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
6. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти. 2019. 240 с.
7. Борисенко Т.Г. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики до організації спільної навчальної діяльності дітей. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2333/1/05btgndu.pdf>
8. Борисова О. Система роботи над вокально-хоровими навичками старших дошкільників та молодших дітей. Початкова школа. 2014. № 5 С. 35–38.
9. Борисова Т. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках мистецтва засобами гри. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Випуск 30 (1-2021) URL: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30>
- 10.Букач М. М. Профілактична робота з охорони дитячого голосу. *Наукові праці. Сер.: Педагогіка*. 2010. Т. 144, Вип. 131. С. 72-81.
- 11.Букресєва Д. А. Музичний театр для дітей і підлітків з особливими потребами як фактор корекційної роботи. *Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова*, 2019. Випуск 38. с.37-42.

12. Ватаманюк Г. Роль родини в музичному вихованні дітей. *Палітра педагога*. 2009. № 3. С. 26–31.
13. Виногородський А. Розвиток особистісної рефлексії підлітків (на матеріалі сприйняття музики). Автор. дисер. на здоб. наук. ступ. канд. пед. н. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія Київ – 1999.
14. Власова О. Музичне виховання як один з засобів розвитку й формування особистості дитини в концепції національної освіти С.Ф. Русової. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Чернігів. 2007. Вип. 47. С. 124-128
15. Власова О. Музичне мистецтво в організації культурно-дозвілєвої діяльності молодших дітей дошкільного віку. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи*. Зб. мат-в Міжнародної наукової конференції. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 221-227.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь.1997. 373, [1] с.
17. Гладуш В. Роль громадсько-педагогічних організацій у становленні післядипломної освіти учителів спеціальної школи на початку ХХ ст. [електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2011_9_16
18. Дементьева О.М. Особенности познавательной деятельности в образовательном процессе. Москва, «РИА» 2014. 122 с.
19. Демчук О. Вплив мотивації досягнення успіху на навчальну діяльність молодших школярів [електронний ресурс]. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2158/1/Vplyv%20motyvatsii%20do%20siahnennia%20uspikhu%20na%20navchalnu%20diialnist%20molodshykh%20shkoliariv.pdf>
20. Державний стандарт початкової освіти [електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

21. Дорошенко Т.В. Дитяча опера як засіб музичного виховання. *Початкова школа*. 1999. № 11. С. 24-26.
22. Євтушенко Д.Г. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. Київ: Мистецтво, 2010. 120 с.
23. Закон про загальну середню освіту [електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>
24. Зинченко В.П., Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь. Москва: АСТ. 2008. 777 с
25. Зязюн І.А. Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах. Харків, 1996. 360 с.
26. Іваницький А. Українська народна музична творчість. Київ: Музична Україна. 1990. 335 с
27. Картава Ю. А. Виховний вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 3. С. 274-281.
28. Квітка Н.О. Музикотерапія як варіативна складова музичного виховання дошкільників в умовах інклюзивного навчання. Харків, 1996. 160 с.
29. Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.08. Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 22 с.
30. Козир А.В. Вступ до акмеології митсецької освіти: навч.-метод. посіб. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 263 с..
31. Колишкін О. Вступ до спеціальності «Корекційна освіта». Суми, «Університетська книга». 2013. 392 с.
32. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами: <https://ppt-online.org/115727>
33. Концепція Нової української школи [електронний ресурс]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>

- 34.Корекція. Словник іншомовних слів [електронний ресурс]. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%EE%F0%E5%EA%F6%B3%FF>
35. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. шк., 1989. 608 с.
- 36.Коченкова Л. П., Сергеева П. А. Формирование индивидуального стиля познавательной деятельности обучающихся на уроках музыки. *Концепт*. 2014. № 09. 21-34 ст.
- 37.Курт Э. Музыкальная психология [гл.1: Тонпсихология и музыкальная психология, гл.3]. М.: МГІК.1994. 54с.
38. Лабінцева Л.П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2007. 22 с.
39. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України [упорядник Л.О.Іванова]. К.: Музична Україна, 1989. 136 с.
- 40.Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Наука, 1982. 304 с.
- 41.Малашевська І. Використання музичного фольклору в початковій школі як засобу формування вокально-інтонаційних навичок [Електронний ресурс]. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1062>
42. Малашевська І.А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія». Тернопіль: Мандрівець, 2015. 44 с.
- 43.Мартиняк О. Умови розвитку мотивації досягнення успіху в молодших школярів. [Електронний ресурс]. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28463/2/SNT_2019_Martyniak_O-Conditions_of_development_280-281.pdf
44. Масол Л М. Класифікація компетентностей як результату загальної мистецької освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти*: зб. мат. наук.-метод. сем. Чернівці: Зелена Буковина, 2007. С.23–24.

45. Матвєєва О.О. Теоретичні і методичні засади педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 38 с.
46. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. М.: Просвещение, 2010. 254 с.
47. Миронов В.В., Иванов А.В. Онтология и теория познания: учебник. Москва : Гардарики, 2005. 447 с.
48. Музикотерапія в Україні: зб. статей. Львів: БОНА. 2018. С. 76.
49. Нвітка Н. Формування сприймання музики у молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами фольклору: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2019. 38 с.
50. Набока Б. Пізнавальна діяльність як основа розвитку особистості учня [Електронний ресурс]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099927.pdf>
51. Надьон В. П. Психологічні особливості учнів початкової школи. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Т. Б. Хомуленко та ін.]. Харків: Діса плюс. 2019. С. 166-168.
52. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник. К.: Знання України, 2004. 264 с.
53. Орлова Т. Вчимо дітей співати. Музичний керівник. 2004. №5,6. С. 21.
54. Островерх О.О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2004. 19 с.
55. Падалка Г.М. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / за ред. В. Г. Бутенка. Херсон: ХДПІ, 2011. 104 с.
56. Паньків Л.І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до керівництва музичними колективами дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки*: зб. наук.статей. К.: НПУ, 2013. Вип. 52. С. 101-110 с.

57. Педагогічний словник [за ред. М. Д. Ярмаченка]. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
58. Перетяга Л. Є. Формування голосової культури майбутніх учителів: теоретико-технологічний аспект : монографія. Х.: ПланетаПринт, 2016. 309 с.
59. Пермякова М. Ткаченко Е. Влияние занятий музыкой на когнитивное развитие детей младшего школьного возраста. *Образование и наука*. 2016. № 4. С. 14-24.
60. Побережна Г. Потенціал музикотерапії. Мистецтво та освіта. 2008. №2. с.9-12.
61. Прядко О. М. Формування навичок співацького дихання у майбутніх педагогів-музикантів на заняттях з вокалу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 15. С. 225-230.
62. Психокорекція. [Електронний ресурс]. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F
63. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 31 березня – 2 квітня 2021 р.). У 2 томах. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : «Мітра», 2021. Т.1. 313 с.
64. Correction [Електронний ресурс]. URL:
<https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/correction>
65. Самбикина О. С. Индивидуальный стиль учебной деятельности: автореф. дис. ... канд. психол.наук. Пермь, 2009. 20 с.
66. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 232 с.

67. Сирота З. Підготовка майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів. Автор. дисер. на здоб. наук.ступ.канд.пед.н. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Умань. 2005. 38 с.
68. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. Київ: Рад. шк. 1988. 320 с.
69. Тютюннікова Т.Є. Щоб навчитися співати, треба співати. *Музична палітра*. 2004. №5. С. 12-16.
70. Фоломєєва Н. А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання»; АПН України. Ін-т пробл. виховання. К., 2001. 22 с.
71. Хмелюк Р.І. Розвиток здібностей: метод. реком.. О: ПДПУ, 1998. 48 с.
72. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан». 2014. 472 с.
73. Шамова Т.П. Активизация учения школьников. - М.: Педагогика, 1982.
74. Шараєвська І., Степаненко Н. Мовленнєві та музично – рухові вправи за системою Карла Орфа. *Музичний керівник*. 2011. №3. С. 9–14.
75. Шарапа, Л. І. Активність особистості. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [електронний ресурс] URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id
76. Юдовина-Гальперина Т. За роялем без слез, или я – детский педагог. С.-Петербург: Союз художников, 2002. 236 с.
77. Юрко О.О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти. Суми, 2005. 137 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рекомендації щодо використання музичного репертуару

Для зменшення агресії – слухати драматичну музику з переходом до заспокійливої (повільного характеру):

Бах « Хроматична фантазія і фуга».

Стравінський «Весна священна».

Римський - Корсаков «Увертюра до опери «Пськовітянка».

Мусоргський «Ніч на Лисій горі».

Прокоф'єв «Танець лицарів з балету «Ромео і Джульєта».

Прокоф'єв – оркестрова картина «Льодове побоїще» з кантати «Олександр Невський» .

Прокоф'єв «Скіфська сюїта».

Чайковський – увертюри «Буривши», «Манфред», «Ромео і Джульєта», «1812 рік», Шоста симфонія, перша частина, розробка.

Бетховен – фінали сонат «Місячна», «Апассионата».

Бела Барток - фрагменти балетів «Дерев'яний принц», «Чорний мандарин».

Ріхард Штраус «Приватна битва».

Для зменшення почуття страху:

Шенберг – опера «Чекання».

Шостакович - фрагменти 6, 7, 8 симфоній.

Для підйому енергетики:

Оннегер «Пасифік 231».

Шуман «Токата».

Прокоф'єв – фінал Сонати для ф-але №7.

Б. Барток «Алегро барбаро».

Мендельсон – фінал концерту для скрипки.

Чайковський «Марш» з «Шостої симфонії».

Для ранкового пробудження:

Равель – сюїта «Дафніс і Хлоя», перша частина – «Світанок».

Мусоргський «Світанок на Москва-річці».

Глазунов – Сюїта з балету «Раймонда», антракт другої дії.

Дебюссі – Симфонічна поема «Море», перша частина.

Гріг «Ранок».

Уільямс «Лондонська симфонія».

Для подолання депресії, відчуття самоти і втоми:

Чайковський – перша симфонія «Зимові марення», перша частина.

Брамс «Трагічна увертюра», «Реквієм».

Гершвін «Колисанка Клари» з опери «Порги і Бесс».

Для уявних подорожей:

Дебюссі «Ноктюрн для оркестру, друга частина «Свята».

Лало «Іспанська симфонія».

Равель «Іспанська рапсодія».

Римський - Корсаков «Симфонічна сюїта «Шахерезада».

Чайковський «Італійське капричіо».

Музичні твори для створення бадьорого настрою, відчуття радості:

Бетховен «Восьма симфонія».

Россіні – увертюри до опер «Шовкові сходи» та «Сорока-зłodійка».

Гендель – музика на воді «Алегро».

Музичні твори для полегшення розчарування і фрустрації:

Гендель - ораторія «Іуда Макковей».

Шуберт «Четверта трагічна симфонія».

Чайковський «Ромео і Джульєта».

Шуман – увертюра «Манфред».

Для подолання порушень сну і безсоння:

Бах «Гольберг – варіації».

Франк – симфонічна поема «Психея».

Равель «Місячне світло», концерт соль-мажор, друга частина.

Гершвін «Колисанка Клари» з опери «Порги і Бесс».

Дебюссі «Місячне світло».

Шимановський – «Мрія короля» з опери «Король Рогер».

Для формування впевненості в собі і подолання комплексу неповноцінності:

Гендель «Кончерто грассо».

Бах «Брандебургські концерти».

Чайковський «П'ята симфонія»,

«Марш" з шостої симфонії, увертюра «1812 рік».

Аркуш – симфонічна поема «Прометей».

Додаток Б

Українські народні дитячі пісні

Антон – криве колесо (жартівливо-танцювальна)

Антон – криве колесо,
Антон, куди котишся?
Антон, по муку, по муку,
Антон, по яку, по яку?
Антон по пшеничну,ю,
Антон заграничну.ю.
Антон пирогів напече,
Антон на базар понесе,
Антон по копійці продасть,
Антон мені гроші отдасть,
Антон на спідницю набере,
Антон і за себе забере.

Два півника горох молотили (жартівливо-танцювальна)

Два півники, два півники
Горох молотили,
Дві курочки-чубарочки
До млина носили.
Цап меле, цап меле,
Коза насипає,
А маленьке козенятко
На скрипочку грає.
Танцюй, танцюй, козуленько,
Ніжками туп-туп,
Татусенько з матусею
Принесуть нам круп, круп.
А вовчок-сірячок
З лісу виглядає
Та на біле козенятко
Скоса поглядає.

У нашого Омелечка (жартівливо-танцювальна)

У нашого Омелечка
Невеличка сімечка:
Тільки він, та вона,
Та старий, та стара,
Та Іван, та Степан,

Та Василь, та Панас,
 Та той хлопець, що у нас!
 Та дві дівки косаті,
 Та два парубки вусаті,
 Та дві Христі в намисті,
 Та дві ляльки в колисці!
 Гу-у-у-у-у-у-у!

**Ой, піду я на базар
 (жартівливо-танцювальна)**

Ой піду я на базар, та й куплю я курочку.
 А в курочки жовта шия,
 що по сім'ячку ходила, тьох да тьох!
 Ой піду я на базар, та й куплю я качечку.
 Що в качечки ряжки-бряжки, а в курочки жовта шия...
 Ой піду я на базар, та й куплю я павича.
 Що в павича чорні брови,
 а в качечки ряжки-бряжки, а в курочки...
 Ой піду я на базар, та й куплю я барана.
 Що в барана круті роги,
 а в павича чорні брови, а в качечки...
 Ой піду я на базар, та й куплю я кабана.
 Що в кабана довгі вуха,
 а в барана круті роги, а в павича...
 Ой піду я на базар, та й куплю я корову.
 Що корова не ревуха, а в кабана довгі вуха, а в барана...
 Ой піду я на базар, та й куплю я кобилу.
 Що кобила не іржуха, а корова не ревуха,
 а в кабана довгі вуха, а в барана круті роги,
 а в павича чорні брови, а в качечки ряжки-бряжки,
 в курочки жовта шия, що по сім'ячку ходила, тьох да тьох!

**Пішла коза пішки...
 (жартівливо-танцювальна)**

Пішла коза пішки й у ліс по горішки,
 Нема день, нема два, да Козі горюшка нема)двічі
 А на тую козу та й нашлю я вовка,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на того вовка ж та й нашлю я дуба,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на того дуба та й нашлю я топор,
 Топор не йде дуба рубать,

Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на той я топор та й нашлю я камінь,
 Камінь не йде топор тупать...,
 Топор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на той я камінь та й нашлю я вогонь,
 Вогонь не йде камінь палить,
 Камінь не йде топор тупать...,
 Топор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на той я вогонь та й нашлю я воду,
 Вода не йде вогонь тушить,
 Вогонь не йде камінь палить,
 Камінь не йде топор тупать...,
 Топор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на тую воду та й нашлю я вола,
 Віл не йде воду пити,
 Вода не йде вогонь тушить,
 Вогонь не йде камінь палить,
 Камінь не йде топор тупать...,
 Топор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на того вола та й нашлю я довбню,
 Довбня не йде вола гнати,
 Віл не йде воду пити,
 Вода не йде вогонь тушить,
 Вогонь не йде камінь палить,
 Камінь не йде топор тупать...,
 Топор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти,
 Козі горюшка й нема.
 А на тую довбню ж та й нашлю я черви,
 Черви підуть добню точить,

Довбня йде вола гнати,
Віл іде воду пити,
Вода іде вогонь тушить,
Вогонь іде камінь палить,
Камінь іде топор тупать...,
Топор іде дуба рубать,
Дуб іде вовка бить,
Вовк іде козу їсти
Козі горюшко єсть.

Додаток В

Колискові

«Ой ходить сон коло вікон»

Ой ходить сон коло вікон,
а дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
– А де будем ночувати?
– Де хатонька тепленькая,
де дитинка маленькая,
Туди підем ночувати,
І дитинку колисати.

А на kota та й воркота,
на дитинку тай дрімота
Котик буде муркотати
а дитинка буде спати.

«Сонько-Дрімко»

Пізня вже година,
Чом не спиш, дитина,
Он твоя матуся
Кличе Сонька-Дрімка.
Сонько-Дрімко носить
Всім, хто лиш попросить,
В кошику медовім
Казочки чудові.
Принесе співанку,
Тиху колисанку.
Хто її послуха –
Спатиме до ранку.
Синку маленький,
Донечка рідненька,
Нічка прийшла –
Спатоньки пора.
Завтра Сонько-Дрімко
Прийде в кожную хату,
Знову наших діток
Буде колисати.

«Гойда, гойда-гой»

Гойда, гойда-гой, ніченька іде...
 Гойда, гойда-гой, ніченька іде,
 Діточок малих спатоньки кладе.
 Під вікном тремтить вишенька мала,
 В хатку проситься, бо прийшла зима.
 Під вікном тремтить вишенька мала,
 В хатку проситься, бо прийшла зима.
 Гойда, гойда-гой, очка заплющи,
 В сні щасливому зогрієшся ти.
 Йди до хлопчика, люба вишенько,
 В колисочці вам буде тепленько.
 Йди до хлопчика, люба вишенько,
 В колисочці вам буде тепленько.
 Гойда, гойда-гой ніч прийшла до нас,
 Діточкам малим спатоньки вже час.
 Рости, хлопчику, з вишенькою враз,
 Хай не скупиться доленька для вас.
 Рости, хлопчику, з вишенькою враз,
 Хай не скупиться доленька для вас.

«Котику сіренький»

Котику сіренький,
 Котику біленький,
 Котку волохатий,
 Не ходи по хаті,
 Не ходи по хаті,
 Не буди дитяти.
 Дитя буде спати,
 Котик воркотати.
 Ой на кота – воркота,
 На дитину – дрімота.
 А-а, а-а, а-а, я!

«Сонце зайшло давно»

Сонце зайшло давно,
 Стукає сон у вікно.
 Ну пустіть мене, вже час, годі чекати,
 До малої дитини, до теплої хати.
 Ні ще не час, почекай.
 Десь під вікном подрімай.
 Хай дитятко моє мовить слово святе
 І попросить у Бога здоров'я на новий день.
 Спи, моє серце, спи засинай.
 Сон заглядає вже до нас.

В мріях своїх в небо злітай,
 Спи, моя пташко, поки є час.
 Сонце зайшло давно,
 Стукає сон у вікно.
 Ну пустіть мене, вже час, годі чекати,
 До малої дитини, до теплої хати.
 Ні ще не час, почекай.
 Десь під вікном подрімай.
 Хай доспіваю я колискову свою,
 Щоби лихо-біда обминали дитину мою.
 Спи, моє серце, спи засинай.
 Сон заглядає вже до нас.
 В мріях своїх в небо злітай,
 Спи, моя пташко, поки є час.

«Баю-бай»

Лю-лі, лю-лі, треба спати,
 Йде вже ніченька до хати.
 Світить зіронька в віконце,
 Спи, маленьке наше сонце.

Приспів:

Баю, баю, бай, бай, бай.
 Спи, дитино, засинай,
 Спи, малесеньке дитятко,
 Вже стомились оченятка.
 Баю, баю, бай, бай, бай.
 Спи, дитино, засинай.
 Баю, бай, – засинай.

Лю-лі, лю-лі, треба спати.
 Вже поснули пташенята,
 Їм матуся у садочку
 Теж співала співаночку

Приспів:

Навіть непосида-котик,
 Смачно спить спіймавши хвостик.
 Спи і ти, мій голубочку,
 Мій малесенький синочку.

Приспів.

«Спи, Маленький Козачок»

Спи, Маленький Козачок
 Повернися на бочок
 Спи синочку мати засинає
 Спи козаче кінь твій почекає

Люляй-люляй баю-бай
Прийде завтра Миколай
Принесе тобі в дарунок
Золотих пісень пакунок
А в Різдвяну тиху ніч, ми поїдемо на Січ
Кошовий нам дасть різдвяний пряник
Спи козаче в бій ще рано
Ще малі твої гетьмани
А як підеш в бій свій перший
Мало нас а вас ще менше
Спи маленький треба спати
Зайчик спить і вовчик братик
Грає синій водограй,
Казка ллється через край
Люлі-люлі баю-бай

Додаток Г

Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації(за Н. Г. Лускановою)

1. Чи подобається тобі в школі?
 - Не дуже;
 - подобається;
 - не подобається.
2. Зранку, коли ти прокидаєшся, то завжди охоче йдеш до школи чи часто хочеш залишитися вдома?
 - Частіше хочу залишитися вдома;
 - по-різному;
 - іду охоче.
3. Якби вчитель повідомив, що завтра до школи не обов'язково приходити всім учням, що за бажанням можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи залишився б удома?
 - Не знаю;
 - залишився б удома;
 - пішов би до школи.
4. Чи подобається тобі, коли у вас скасовують які-небудь уроки?
 - Не подобається;
 - по-різному;
 - подобається.
5. Чи хотів би ти, щоб не задавали домашніх завдань?
 - Хотів би;
 - не хотів би;
 - не знаю.
6. Чи хотів би ти, щоб у школі залишилися одні перерви?
 - Не знаю;
 - не хотів би;
 - хотів би.
7. Чи часто ти розповідаєш батькам про школу?
 - Часто;
 - іноді;
 - не розповідаю.
8. Чи хотів би ти мати менш суворого вчителя?
 - Напевно не знаю;
 - хотів би;
 - не хотів би.
9. Чи багато у тебе в класі друзів?
 - Мало;
 - багато;
 - немає друзів.
10. Чи подобаються тобі твої однокласники?
 - Подобаються;

- не дуже;
- не подобаються.

Ключ

Кількість балів за певний варіант відповіді на запитання анкети.

№ запитання	Бали за відповідь «а»	Бали за відповідь «б»	Бали за відповідь «в»
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Перший рівень. 25—30 балів — високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

Другий рівень. 20—24 бали — гарна шкільна мотивація. Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання, виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Третій рівень. 15—19 балів — позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю. Такі діти досить добре почуваються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Їм подобається почуватися учнями, мати гарний портфель (рюкзак), ручки, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо.

У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

Четвертий рівень. 10—14 балів — низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

П'ятий рівень. Менше ніж 10 балів — негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Маленькі діти (5—6 років) часто плачуть, просяться додому. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Методика «Творча уява» («Три слова»)

Мета: дослідження особливостей творчої уяви.

Необхідний матеріал: три будь-яких слова (дощ, собака, місяць).

Хід виконання: досліджуваному пропонується протягом 15 хв. скласти якомога більшу кількість речень, у кожне з яких входили б всі три слова.

Обробка даних виконаного завдання. Оцінка роботи досліджуваного проводиться за наступною шкалою:

- у реченні використані всі 3 слова в дотепній та оригінальній комбінації – 6 балів;
- у реченні використані всі 3 слова без особливої дотепності, але в оригінальній комбінації – 5 балів;
- у реченні використані всі 3 слова у звичайній комбінації – 4 бали;
- у реченні використані всі 3 слова в менш розумово необхідній, але логічно допустимій комбінації – 3 бали;
- у реченні розумово необхідно використані лише 2 слова, а 3-є слово використано для словесного зв'язку – 2 бали;
- у реченні вірно використано лише 2 слова, а 3-є слово штучно введено у речення – 1 бал;
- досліджуваний правильно зрозумів завдання, але дає у реченні формальне об'єднання всіх 3-х слів або використовує їх з повторенням – 0,5 бала;
- речення являє собою безглузде поєднання всіх 3-х слів – 0 балів.

Якщо досліджуваний склав дуже схожі одне на одне речення, з повторенням теми, то друге і всі наступні речення оцінюються половиною початкового балу. Підраховується сума балів, отримана кожним досліджуваним. Обчислюється середній бал кожного досліджуваного та середній бал всієї вибірки. Рівні розвитку творчої уяви:

5 – 6 балів – високий рівень;

3 – 4 бали – середній рівень;

0 – 2 бали – низький рівень.

Вивчення розумової операції аналізу Тест Ліппмана «Логічні закономірності»

Інструкція: проаналізуй кожен з наведених рядів чисел, встанови закономірність його побудови та запиши два числа, які є продовженням кожного ряду.

<i>Ряд чисел</i>	<i>Правильна відповідь</i>
1) 2, 3, 4, 5, 6, 7	8, 9
2) 6, 9, 12, 15, 18, 21	24, 27
3) 1, 2, 4, 8, 16, 32	64, 128
4) 4, 5, 8, 9, 12, 13	16, 17
5) 19, 16, 14, 11, 9, 6	4, 1
6) 29, 28, 26, 23, 19, 14	8, 1
7) 64, 32, 16, 8, 4	2, 1
8) 1, 4, 9, 16, 25, 36	49, 64
9) 21, 18, 16, 15, 12, 10	9, 6
10) 3, 6, 8, 16, 18, 36	38, 76

Оцінка результатів

Час виконання тесту	Кількість помилок	Бали	Рівень розвитку операції аналізу
2 хв. та менше	0	5	Дуже високий рівень
2 хв. 10 с. – 4 хв. 30 с.	0	4	Добрий рівень, вище за середній
4 хв. 35 с. – 9 хв. 50 с.	0	3+	Добра норма
4 хв. 35 с. – 9 хв. 50 с.	1	3	Середня норма
2 хв. 10 с. – 4 хв. 30 с.	2-3	3-	Низька норма
2 хв. 10 с. – 15 хв.	4-5	2	Нижчий за середній
10 – 15 хв.	0-3	2+	Дуже низький
Більш ніж 16 хв.	Більш ніж 5	1	Дефект логічного мислення або перевтома

Вивчення розумової операції порівняння

Методика «Порівняння понять»

Інструкція: подумай і запиши якомога більше спільних та відмінних рис для кожної пари слів.

I варіант

1. Ранок – вечір.
2. Корова – кінь.
3. Льотчик – танкіст.
4. Лижі – ковзани.
5. Трамвай – автобус.
6. Річка – озеро.
7. Велосипед – мотоцикл.
8. Собака – кішка.
9. Ворона – риба.
10. Лев – тигр.
11. Поїзд – літак.
12. Обман – помилка.
13. Черевик – олівець.

II варіант

1. Яблуко – вишня.
2. Лев – собака.
3. Ворона – горобець.
4. Молоко – вода.
5. Золото – срібло.
6. Сани – віз.
7. Воробей – курка.
8. Дуб – береза.
9. Казка – пісня.
10. Картина – портрет.
11. Кінь – вершник.
12. Кішка – яблуко.
13. Голод – спрага.

Обробка та інтерпретація результатів

За кожну виділену спільну або відмінну рису нараховуються 1 бал.

Рівні розвитку операції абстрагування:

0 – 10 балів – низький рівень;

11 – 24 бали – середній рівень;

Більше 29 балів – високий рівень.

Додаток Д

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на констатувальному етапі експерименту (експериментальна група)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Мотива- ція	Творча уява	Аналіз	Порів- няння	К-ть балів	Рівень
1.	Василенко Альона Дмитрівна	2	2	2	1	7	серед
2.	Висоцька Анна Ігорівна	2	2	2	2	8	серед
3.	Войтенко Іван Валерійович	2	2	1	2	7	серед
4.	Делінде Максим Ярославович	1	1	0	1	3	низ
5.	Драло Катерина Сергіївна	2	1	1	1	5	серед
6.	Душка Ілля Артемович	2	2	1	1	6	серед
7.	Єременко Софія Владленівна	3	2	3	2	10	вис
8.	Кадамбаєва Жасміна Музаффарівна	2	2	1	2	7	серед
9.	Клівенкова Софія Євгеніївна	2	2	2	2	8	серед
10.	Кудряшов Кирилл Альбертович	2	2	2	2	8	серед
11.	Кудряшова Кира Альбертівна	2	1	2	2	7	серед
12.	Кузякова Маргарита Юріївна	3	2	3	3	11	вис
13.	Линник Олександр Максимович	2	1	1	1	5	серед
14.	Литвинова Марія Олексіївна	2	1	2	2	7	серед
15.	Макеев Арсеній Павлович	1	2	2	1	6	серед
16.	Масленко Юлія Артемівна	2	2	1	1	6	серед
17.	Михайлова Анастасія Сергіївна	3	2	2	2	9	вис
18.	Моїсеєнко Вероніка Миколаївна	2	2	1	1	6	серед
19.	Морозова Марія Євгеніївна	3	2	2	2	9	вис
20.	Муратова Віолета Максимівна	1	2	2	1	6	серед
21.	Панкратов Матвій Вадимович	3	2	2	1	8	серед
22.	Паршиков Лев Олександрович	1	1	1	1	4	низ
23.	Самойленко Поліна Сергіївна	2	1	2	2	7	серед
24.	Снаговська Карина Петрівна	2	2	1	1	6	серед
25.	Тисячник Софія Михайлівна	1	2	0	1	4	низ
26.	Тихонов Дмитро Миколайович	2	2	2	2	8	серед
	середній бал по критерію	2	1,72	1,57	1,53	-	-

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на констатувальному етапі експерименту (контрольна група)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Мотивація	Творча уява	Аналіз	Порівняння	К-ть балів	Рівень
1.	Баскакова Анастасія Антонівна	2	1	2	2	7	серед
2.	Биковець Захар Вадимович	3	3	2	2	10	вис
3.	Вінник Аліса Олексіївна	3	2	3	3	11	вис
4.	Гапієнко Денис Олександрович	2	1	1	1	5	серед
5.	Герман Валерія Станіславівна	2	1	1	0	4	низ
6.	Грицаєнко Єгор Артемович	2	1	2	2	7	серед
7.	Добровольський Іван Віталійович	2	2	1	1	6	серед
8.	Дудченко Тіхон Олександрович	1	2	2	1	6	серед
9.	Кишиченко Родіон Романович	3	2	2	2	9	вис
10.	Москаленко Ольга Іванівна	2	2	2	1	7	низ
11.	Новіков Даніл Сергійович	3	2	2	1	8	серед
12.	Олексіч Всеволод Дмитрович	2	3	2	1	8	серед
13.	Осара Георгій Олександрович	2	2	2	1	7	серед
14.	Підкопаєва Поліна Іванівна	3	2	3	2	10	вис
15.	Погоржельська Ніка Станіславівна	2	1	2	1	6	серед
16.	Пономаренко Єлизавета Дмитрівна	3	2	3	2	10	вис
17.	Самолук Давід Олександрович	2	2	1	1	6	серед
18.	Спіцин Олександр Олександрович	2	2	0	2	6	серед
19.	Супрун Глеб Володимирович	2	2	1	1	6	серед
20.	Табачний Тимофій Андрійович	2	2	2	1	7	серед
21.	Тарасенко Олександр Сергійович	2	3	2	1	8	серед
22.	Тихонов Кіріл Андрійович	2	2	2	2	8	серед
23.	Чайка Євген Андрійович	2	1	2	2	7	серед
24.	Челялі Мірелла Петрівна	1	1	1	1	4	низ
25.	Чертов Андрій Михайлович	2	2	2	2	8	серед
26.	Яременко Тимофій Сергійович	2	1	1	2	6	серед
27.	Ятманова Марія Владиславівна	1	1	1	1	4	низ
	середній бал по критерію	2,1	1,7	1,7	1,4	-	-

Додаток Е

Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на контрольному етапі експерименту (експериментальна група)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Мотива- ція	Творча уява	Аналіз	Порів- няння	К-ть балів	Рівень
1.	Василенко Альона Дмитрівна	3	2	3	2	10	вис
2.	Висоцька Анна Ігорівна	2	3	3	3	11	вис
3.	Войтенко Іван Валерійович	3	3	2	2	10	вис
4.	Делінде Максим Ярославович	2	2	1	2	7	серед
5.	Драло Катерина Сергіївна	2	2	2	2	8	серед
6.	Душка Ілля Артемович	2	2	2	2	8	серед
7.	Єременко Софія Владленівна	3	3	3	3	12	вис
8.	Кадамбаєва Жасміна Музаффарівна	2	2	1	2	7	серед
9.	Клівенкова Софія Євгеніївна	3	3	3	2	11	вис
10.	Кудряшов Кирилл Альбертович	2	2	2	2	8	серед
11.	Кудряшова Кира Альбертівна	2	1	2	2	7	серед
12.	Кузякова Маргарита Юріївна	3	2	3	3	11	вис
13.	Линник Олександр Максимович	2	1	1	1	5	серед
14.	Литвинова Марія Олексіївна	2	1	2	2	7	серед
15.	Макеев Арсеній Павлович	1	2	2	1	6	серед
16.	Масленко Юлія Артемівна	2	2	1	1	6	серед
17.	Михайлова Анастасія Сергіївна	3	3	3	3	12	вис
18.	Моїсєєнко Вероніка Миколаївна	2	2	1	1	6	серед
19.	Морозова Марія Євгеніївна	3	2	2	2	9	вис
20.	Муратова Віолета Максимівна	1	2	2	1	6	серед
21.	Панкратов Матвій Вадимович	3	2	3	3	11	вис
22.	Паршиков Лев Олександрович	2	2	2	2	8	серед
23.	Самойленко Поліна Сергіївна	2	1	2	2	7	серед
24.	Снаговська Карина Петрівна	2	2	1	1	6	серед
25.	Тисячник Софія Михайлівна	1	2	0	1	4	низ
26.	Тихонов Дмитро Миколайович	3	3	2	2	10	вис

**Результати діагностування рівня сформованості пізнавальної діяльності на
контрольному етапі експерименту (контрольна група)**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Мотивація	Творча уява	Аналіз	Порівняння	К-ть балів	Рівень
1.	Баскакова Анастасія Антонівна	3	2	2	2	9	серед
2.	Биковець Захар Вадимович	3	3	3	2	11	вис
3.	Вінник Аліса Олексіївна	3	3	3	3	12	вис
4.	Гапієнко Денис Олександрович	2	2	2	2	8	серед
5.	Герман Валерія Станіславівна	2	1	1	0	4	низ
6.	Грицаєнко Єгор Артемович	2	2	2	2	8	серед
7.	Добровольський Іван Віталійович	2	2	2	2	8	серед
8.	Дудченко Тіхон Олександрович	2	2	2	1	7	серед
9.	Кишиченко Родіон Романович	3	2	2	3	10	вис
10.	Москаленко Ольга Іванівна	2	2	2	2	8	серед
11.	Новіков Даніл Сергійович	3	2	3	2	10	вис
12.	Олексіч Всеволод Дмитрович	2	3	2	3	10	вис
13.	Осара Георгій Олександрович	2	2	2	2	8	серед
14.	Підкопаєва Поліна Іванівна	3	2	3	3	11	вис
15.	Погоржельська Ніка Станіславівна	2	2	2	1	7	серед
16.	Пономаренко Єлизавета Дмитрівна	3	2	3	2	10	вис
17.	Самолук Давід Олександрович	2	2	1	2	7	серед
18.	Спіцин Олександр Олександрович	2	2	2	2	8	серед
19.	Супрун Глеб Володимирович	2	2	2	1	7	серед
20.	Табачний Тимофій Андрійович	2	2	2	1	7	серед
21.	Тарасенко Олександр Сергійович	2	3	2	1	8	серед
22.	Тихонов Кіріл Андрійович	2	2	2	2	8	серед
23.	Чайка Євген Андрійович	2	2	2	2	8	серед
24.	Челялі Мірелла Петрівна	1	1	1	1	4	низ
25.	Чертов Андрій Михайлович	2	2	2	2	8	серед
26.	Яременко Тимофій Сергійович	2	2	1	2	7	серед
27.	Ятманова Марія Владиславівна	2	2	2	2	8	серед